

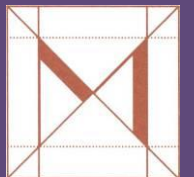
BOUWHISTORISCHE VERKENNING EN WAARDENBEPALING

Voormalige Nijverheidsschool voor Meisjes Paul Krugerstraat 7 te Apeldoorn

Onderzoek i.o.v. de gemeente Apeldoorn, afdeling Eenheid Projecten, Vastgoed en Grond,
november 2018

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

COLOFON

Bouwhistorische verkenning en waardenbepaling

Onderzoeksubject

Voormalige Nijverheidsschool voor Meisjes
Paul Krugerstraat 7
7311 AN Apeldoorn

Erfgoedstatus

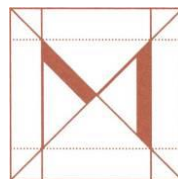
Gemeentelijk monument

Opdrachtgever

Gemeente Apeldoorn

Rapportage en actuele foto's (31 oktober 2018)

mw. drs. M.E.D. Lemmens

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

drs. C.J.B.P. Frank
drs. F.A.C. Haans
mw. drs. C.H.J.M. van den Broek
drs. J. de Jong
ing. G. Korenberg
mw. drs. M.E.D. Lemmens
drs. D. Schaars
mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1
6542 SN NIJMEGEN
tel: 024-3786742
Info@monumentenadviesbureau.nl / www.monumentenadviesbureau.nl

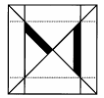
Foto's voorblad

Links: de school in 1958 (CODA, GA-035053), rechts: detailfoto van de voorgevel aan de Paul Krugerstraat (MAB oktober 2018).

Grote foto's

p. 4: kunstwerk van Coppelmans in de entreehal van de school, MAB oktober 2018, p. 11 situatietekening van de school, het gymlokaal en het omliggende terrein uit 1953, CODA GA 9110-9135, p. 54: foto van de school in 1959, CODA GA-021143, p 64, foto van de school in 1960, CODA GA-021144

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, Nijmegen,
november 2018, copyright MAB Nijmegen 2018

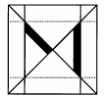
INHOUD

1 INLEIDING	4	5.5 ZELDZAAMHEID EN HERKENBAARHEID	66
2 BEKNOPTE HISTORISCHE CONTEXT	6	5.6 GETRAPTE WAARDESTELLING OP ONDERDELEN	67
2.1 EEN WEDEROPBOUW-SCHOOL IN EEN VOOROORLOGSE VILLAWIJK	6	5.7 WAARDERINGSKAARTEN	70
2.2 DE GANGSCHOOL BINNEN DE HISTORIE VAN DE NEDERLANDSE SCHOLENBOW	6	6 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	75
2.3 BOUW NIEUWE NIJVERHEIDSSCHOOL AAN DE PAUL KRUGERSTRAAT	7	6.1 CONCLUSIE	75
2.4 DE ARCHITECTEN	8	6.2 AANDACHTSPUNTEN BIJ TRANSFORMATIE EN INSTANDHOUDING	75
2.5 BEELDEND KUNST IN EN BIJ SCHOLEN	10	7 BRONNEN EN LITERATUUR	76
3 BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING	12		
3.1 SITUERING	12		
3.2 HOOFDVORM, PLATTEGROND EN OPBOUW	12		
3.3 GEVELS SCHOOLGEBOUW	14		
3.4 GEVELS GYMLOKAAL	23		
3.5 CONSTRUCTIES	25		
3.6 INTERIEUR	29		
3.7 TERREININRICHTING	52		
4 GLOBALE BOUWHISTORISCHE ONTWIKKELING	55		
4.1 INLEIDING	55		
4.2 DE BOUW VAN EEN NIJVERHEIDSSCHOOL VOOR MEISJES	55		
4.3 UITBREIDING 1967	57		
4.4 UITBREIDING 1992	58		
4.5 FUNCTIEWIJZIGING IN 2007	58		
4.6 DATERINGSKAARTEN	59		
5 CULTUURHISTORISCHE WAARDENBEPALING	65		
5.1 INLEIDING	65		
5.2 BOUW- EN ARCHITECTUURHISTORISCHE WAARDEN	65		
5.3 ENSEMBLEWAARDEN / STEDENBOUWKUNDIGE WAARDEN	65		
5.4 ALGEMENE HISTORISCHE WAARDE / GEBRUIKSHISTORIE	66		

1 INLEIDING

In oktober 2018 kreeg het Monumenten Advies Bureau het verzoek voor het opstellen van een bouwhistorische verkenning met waardenbepaling voor de voormalige Nijverheidsschool voor Meisjes, gelegen aan Paul Krugerstraat 7 te Apeldoorn. De school met gymlokaal is een gemeentelijk monument en wordt tegenwoordig gebruikt als kinderdagverblijf (begane grond schoolgebouw) en boksschool (gymlokaal).

Thans is voor deze locatie een herbestemmings- en wijzigingsplan in voorbereiding. Ter ondersteuning van dit plan is door het Monumenten Advies Bureau, in opdracht van de gemeente Apeldoorn een bouwhistorische verkenning met waardenstelling uitgevoerd.

Input besluitvorming

De bouwhistorische verkenning en de waardenstelling van het exterieur en het interieur dienen als input voor en ter toetsing van de planvorming. Het betreft een verkennende analyse en waardering van het totale gebouw, interieur en exterieur en de directe omgeving van het voormalige schoolgebouw. Het rapport beschrijft de huidige verschijningsvorm en gaat in op de gefaseerde bouwgeschiedenis. Het onderzoek maakt inzichtelijk welke mutaties hebben plaats gevonden en welke onderdelen thans nog oorspronkelijk zijn en/of historische waarde bezitten. De getrapte waardenstellingen van exterieur, constructies en interieurelementen maken duidelijk welke onderdelen monumentwaarden bezitten en zoveel mogelijk in toekomstige transformaties en herstelplannen gehandhaafd dienen te blijven.

Onderzoekbeperking

Het onderzoek heeft de diepgang van een bouwhistorische verkenning. Dat betekent dat exterieur en interieur verkennend zijn onderzocht. Er heeft geen destructief onderzoek plaats gevonden.

Opzet rapportage

In deze rapportage vindt u in hoofdstuk 2 een beknopte indruk van de historische context, gebaseerd op beknopt literatuur- en archiefonderzoek. Tevens wordt een overzicht gegeven van historisch beeldmateriaal van het object. Hoofdstuk 3 geeft een bouwhistorische beschrijving en verkenning van de huidige bouwsubstantie van het exterieur en interieur, en de belangrijkste constructies. Hoofdstuk 4 beschrijft kort de gefaseerde bouwhistorische ontwikkeling van het gebouw. De fasering gebeurt op basis van in en aan het pand aangetroffen bouwsporen en bestudering van het historische bronnenmateriaal, voornamelijk de bouwdoSSIers.

In hoofdstuk 5 worden de aangetroffen historische waarden omschreven. Deze zijn tevens op de bijgaande plattegronden van het pand gevisualiseerd. Dit hoofdstuk is een belangrijke basis voor planvorming en toetsing. In een apart hoofdstuk worden aandachtspunten en aanbevelingen geformuleerd met het oog op eventueel toekomstig verdiepend onderzoek. Ten slotte bevat de rapportage een overzicht van de gebruikte literatuur en bronnen.

Monumenten Advies Bureau – november 2018

2 BEKNOPTE HISTORISCHE CONTEXT

In dit hoofdstuk wordt de historische en ruimtelijke context van de voormalige Nijverheidsschool voor Meisjes aan de Paul Krugerstraat 7 te Apeldoorn beschreven. Hierbij gaan we in op de specifieke ruimtelijke situatie waarbinnen de school met gymlokaal is gesitueerd en op de ontwikkeling van de gebruiksgeschiedenis. Veel informatie in dit hoofdstuk is overgenomen uit de in 2007 door het MAB opgestelde QuickScan inventarisatie Naoorlogs Erfgoed, categorie: onderwijsgebouwen en de in 2008 door het Monumenten Advies Bureau opgestelde redengevende omschrijving van het object.

2.1 Een wederopbouw-school in een vooroorlogse villawijk

De school met gymlokaal en kleuterklas is gelegen in het centrum van Apeldoorn, in de Parken, één van de bekendste villawijken in deze plaats. De oorsprong van deze wijk ligt in 1874 toen de welgestelde en in Heerde gevestigde steenfabrikant Hendrik Christiaan van der Houven van Oordt (1837-1901) het tussen Het Loo en Apeldoorn gelegen landgoed De Pasch aankocht, om er een wandelpark met villabebouwing te ontwikkelen. Zo ontstond eerst het Oranjepark en vervolgens zijn het Emmapark (1882), het Wilhelminapark (1890) en het Prinsenveld (1904) aangelegd. Behalve De Pasch vormden ook de landgoederen Sophia's Hoeve en Marialust de 'onderlegger' voor de Parkenwijk.

Ook aan de Paul Krugerstraat is een aantal villa's te vinden, vormgegeven in de voor de late negentiende eeuw karakteristieke neorenaissance trant. Tussen deze villa's valt de onderhavige en juist uit de periode van de Wederopbouw daterende school sterk op. Het betreft hier een goed bewaard gebleven voorbeeld van de manier waarop na de oorlog een nieuwe school werd ingepast in een bestaande structuur. De brede gevelwand is karakteristiek voor de betreffende schaalvergroting en daarbij is alleen al via de zichtas van de Catharina van Reesstraat rekening

gehouden met een bijzondere stedenbouwkundige werking. Vanuit deze straat heeft men een zicht op de haaks op het hoofdgebouw liggende licht gérende zijvleugel, terwijl het hoofdgebouw zelf met zijn lange voorgevel juist de loop van de Paul Krugerstraat accentueert.

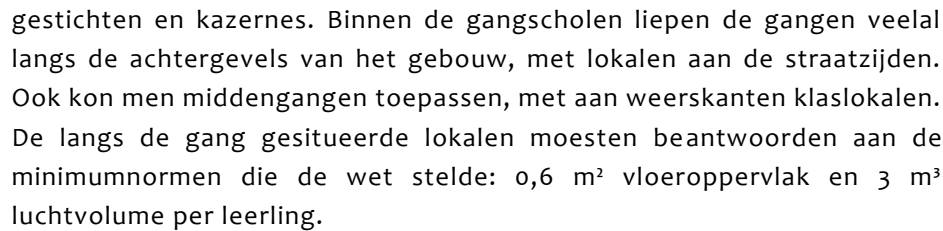
2.2 De gangschool binnen de historie van de Nederlandse scholenbouw

De school aan de Paul Krugerstraat in Apeldoorn is een gangschool, een vrij traditioneel bouwtype.

De introductie van dit bouwtype houdt verband met de onderwijswet van 1857. Vanaf dat moment werd een verdeling van de school in verschillende 'leervertrekken' noodzakelijk. Aanvankelijk gebeurde dit door het met houten wanden in drieën delen van de bestaande zaalscholen. Het groeiende aantal leerlingen leidde evenwel tot een sterke toename van het aantal nieuwe schoolgebouwen, met aparte lokalen en meer verdiepingen. Uiteraard leidde ook Thorbeckes wet uit 1863, met tot dan toe niet bestaande onderwijstypes zoals de HBS en de MMS, tot de noodzaak van een andere type schoolgebouw. Deze wet verplichtte de rijksoverheid tot een stimuleringsbeleid, dat de scholenbouw een belangrijke impuls gaf.

Doordat het rijk zichzelf de taak oplegde om vijftien HBS-en te stichten, kon zij een aantal schoolgebouwen realiseren die als voorbeeld dienden voor gemeentelijke initiatieven. Vanuit het gestelde voorbeeld moesten de gemeenten gaan beseffen welk voordeel ze hadden van dergelijke scholen. Mede doordat de stichting van rijks- en gemeentelijke HBS-en een hoge vlucht nam, ontwikkelde zich de zogenaamde gangschool, een schooltype dat tot in de 20ste eeuw populair zou blijven.

Karakteristiek voor de gangscholen is het verbinden van de schoollokalen met een als verkeersader uitgevoerde langslappende gang (corridorprincipe). Deze opzet liep parallel met inzichten omtrent de uitvoering van andere grootschalige gebouwen, zoals ziekenhuizen,

Op 10 september 1954 vroeg het bestuur van de Johanna Marcus-Nijlandsschool vergunning aan voor de bouw van een nieuwe nijverheidsschool voor meisjes, met tien klaslokalen, een gymnastiekzaal én een kleuterklas.

De vroegere Johanna Marcus-Nijlandsschool was één van de belangrijkste huishoudscholen in Apeldoorn en omgeving. In 1925 werd de school na een moeizame aanloop officieel geopend, hetgeen plaatsvond in de grote keuken van de voormalige kookschool aan de Torenstraat. Het was Johanna Marcus-Nijland (1869-1935) die zich in het bijzonder voor de oprichting had ingespannen en naar wie de school na haar overlijden werd genoemd. Mevr. Marcus-Nijland was één van de vrouwen van het eerste uur die zich met hart en ziel inzette voor de 'ontvoogding der vrouw'. Ze werd geboren in Leeuwarden en was vanaf 1914 in Apeldoorn woonachtig. Hier werd ze al vrij snel voorzitter van de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht. In 1923-1927 en 1931-1935 maakte ze als één van de eerste vrouwen deel uit van de gemeenteraad. Ze pleitte er voor de oprichting van een school waar meisjes goed vakonderwijs konden genieten, in het kielzog van de vele huishoudscholen die vanaf de late negentiende eeuw overal in den lande steeds meer werden opgericht. In 1925 resulteerde dit dus in de oprichting van de later naar genoemde school.

Toen deze nijverheidsschool voor meisjes in 1957 de behuizing aan de Paul Krugerstraat in gebruik kon nemen, bestond in Apeldoorn inmiddels ook een christelijke huishoudschool, waarvoor in 1957-1959 een nieuw gebouw

afb. 1 vergunningaanvraag van 10 september 1954, vergund op 25 februari 1955 (CODA, 9106-9109)

op de hoek van de Henri Dunantlaan werd gerealiseerd. Verder bestonden er in deze periode plannen voor de oprichting van een Rooms-Katholieke huishoudschool en wilde men in Beekbergen een landbouwhuishoudschool stichten. Vooral de uitbreiding van de leerplichtwet en de groei van Apeldoorns bevolking hadden tot de bouw van de verschillende nieuwe huishoudscholen geleid. Deze goed geoutilleerde en ruim opgezette scholen vormden uiteraard een kroon op het werk van voorvechtsters als mevr. Marcus-Nijland.

In enkele artikelen uit de bouwtijd wordt gesproken over een “aanwinst van betekenis” en “een juweel”. Hier doelt men op de voor die tijd moderne inrichting met keukens met zowel elektriciteit als gas en een kolenfornuis. Verder leslokalen voor de naaldvakken en dergelijken, een slaapkamer (voor lesdoeleinden), leslokalen voor strijken en wassen met een moderne droogruimte en een centrale werkkast.

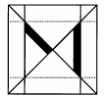
2.4 De architecten

De Johanna Marcus-Nijlandsschool aan de Paul Krugerstraat werd ontworpen door de architecten P. Schurink en J.C. Spreij. Eerstgenoemde was gevestigd in Apeldoorn, de tweede in Arnhem. Allebei speelden ze tijdens de Wederopbouw een belangrijke rol in ‘het Gelderse’. Van Schurink zijn diverse Apeldoornse projecten bekend, waarvan het protestante kerkgebouw aan de Jachtlaan 143 (1952) het eerste in het oog springt. Andere voorbeelden zijn de bungalow aan het Kerkveld 10 in Beekbergen (1956) en, van voor de oorlog, een woning bij een wasserijcomplex aan de Veldekster 25-27 te Ugchelen (1937). Architect J.Corn. Spreij werkte tijdens de oorlog mee aan de wederopbouw van Wageningen. In Arnhem was hij één van de bouwmeesters aan wie in 1947 de opdracht werd gegund tot de bouw van 922 woningen. Op zijn naam staan in deze plaats onder meer de wederopbouwprojecten aan de Jansbuitensingel 15 en het Gele Rijdersplein 35-36-37. In 1946 was Spreij lid geworden van de Gelderse Schoonheidscommissie.

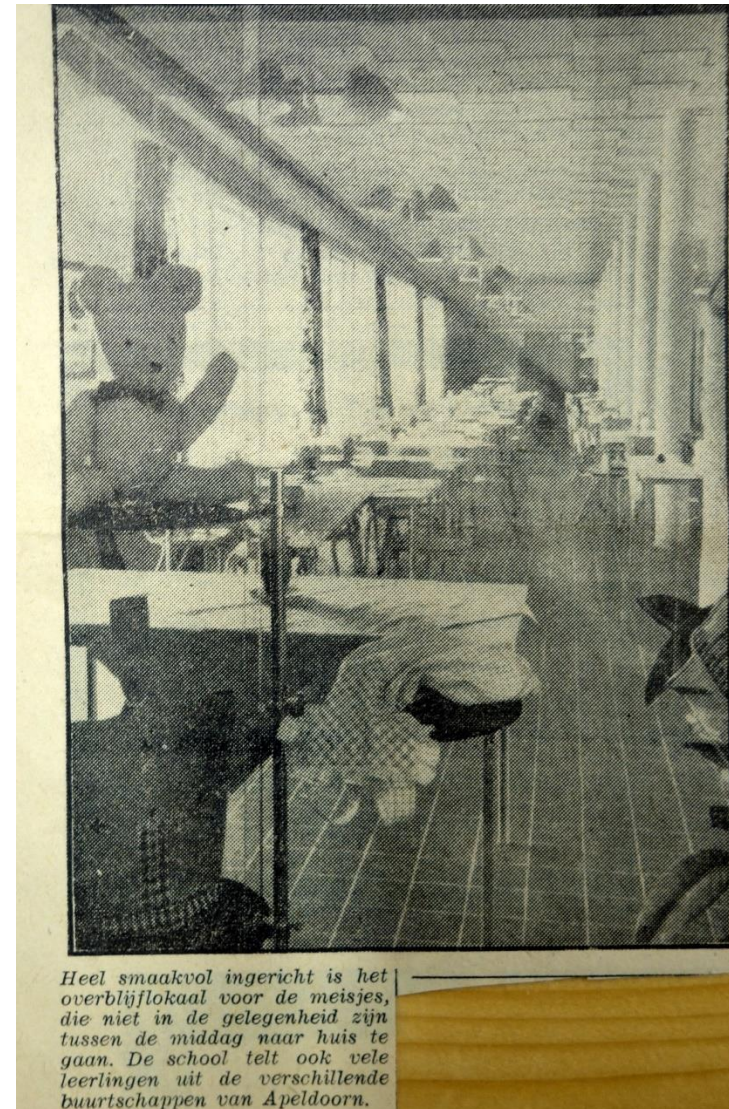
afb. 2 krantenartikel uit 1955 (CODA, archiefnr. 282, doosnr. 2 – 4)

Beide architecten tonen in hun oeuvre hoezeer de traditionalistische en moderne richtingen in de naoorlogse Nederlandse architectuur naast elkaar bestonden en door menigeen ook vermengd werden. Enerzijds ondergingen ze de invloed van de Delftse School met haar traditionele en op de oudhollandse bouwkunst gerichte ontwerpen, anderzijds laten ze – op een voorzichtige manier – ook de invloed van het Functionalisme zien. De onderhavige huishoudschool wordt onder meer gekenmerkt door het traditionalisme van de zadeldaken en bakstenen gevels. Anderzijds heeft de school een ingetogen karakter met de nadruk op een strak en zakelijk lijnenspel dat wordt bepaald door daklijsten, vensterreeksen enz. Kalkstenen kaders accentueren er de ingangspartijen alsook het markante venster met ‘Franse balkon’ boven de hoofdingang.

Ook binnen heeft het gebouw een ingetogen en modern-zakelijk karakter. Hier valt onder meer de ruim opgezette overblijfruimte met een markante kolommenreeks op. Ook het hoofdtrappenhuis is ruim opgezet en ontvangt via de stalen ramen volop daglicht. Omdat de school is ingedeeld volgens het corridorsysteem, met lange tegen de achtergevel gesitueerde gangen, werd voortgeborduurd op een al vanaf de negentiende eeuw toegepast schooltype. Het ruime overblijflokaal – dat ook voor toneel of anderszins zal hebben gediend – sluit daarentegen aan bij de naoorlogse ideeën over scholenbouw.

Heel smaakvol ingericht is het overblijflokaal voor de meisjes, die niet in de gelegenheid zijn tussen de middag naar huis te gaan. De school telt ook vele leerlingen uit de verschillende buurtschappen van Apeldoorn.

afb. 3 Afbeelding bij een krantenartikel (ongedateerd) uit 1957, kort na opening van de school, met zicht op de overblijfruimte aan de achterzijde van de school (CODA, archiefnr. 282, doosnr. 2-4)

2.5 Beeldende kunst in en bij scholen

Een belangrijk aspect binnen de scholenbouw van na de Tweede Wereldoorlog is de toepassing van monumentale kunst. In en rondom schoolgebouwen zijn doorgaans verschillende kunstuitingen te vinden. Ze vormen vaak een belangrijke artistieke aanvulling op de architectuur van de betreffende scholen. Vanaf de vroege twintigste eeuw wordt er al meer nadruk gelegd op het esthetische karakter van het schoolgebouw. In landelijk opzicht zag men steeds meer het belang in van de school als een plek om kinderen in aanraking te brengen met schoonheid en harmonie. Dit kwam in die vroege periode onder meer tot uiting in het toenemende gebruik om nieuw te bouwen scholen te voorzien van sierdetails.

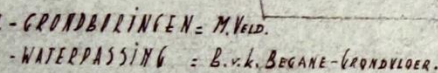
Buiten en in het schoolgebouw aan de Paul Krugerstraat te Apeldoorn bevinden zich drie kunstwerken van de in zijn tijd bekende kunstenaar Frans Coppelmanns (1925-1993). Ze zullen tot stand zijn gekomen op basis van de percentageregelingen waardoor een deel van de bouwkosten aan de aanschaf van een kunstwerk mocht worden besteed. In de grote entreehal gaat het dan om een keramisch wandreliëf dat drie meisjes verbeeldt, touwtje springende, fluit spelende en met een boek in de hand. Op het toegangsbordes van de hoofdingang staat een kalkstenen beeld van een meisje en verder is ook boven tegen de voorgevel een vrouwenfiguur te zien.

Coppelmanns werd in Eindhoven geboren en volgde zijn opleiding bij Kunstoefening in Arnhem, waar hij les kreeg van de vooraanstaande kunstenaar Gijs Jacobs van den Hof. Coppelmanns richtte zich op diverse disciplines en vandaar dat zijn oeuvre van een gevarieerd karakter is. Hij maakte zowel sculpturen alsook schilderijen en gevelkunst. Bekend is hij verder van een in 1968 gehouden lezing met als thema “Is kunst ook wetenschap en wetenschap kunst?” Behalve de voor de huishoudschool gemaakte werken staat bijvoorbeeld het uit drie balspelende meisjes bestaande werk tegen de gevel van het in 1961 uitgebreide deel van de voormalige HBS aan de Jhr. Molleruslaan op zijn naam.

afb. 4 Het beeld links naast de hoofdentree in de voorgevel (MAB, oktober 2018)

3 BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van het object in de huidige verschijningsvorm. Daarbij worden tevens voor de gefaseerde bouwgeschiedenis relevante bijzonderheden vermeld. Ook de bijgebouwen op het erf komen in dit hoofdstuk kort aan de orde. De beschrijving van het exterieur van het object zoals opgenomen in de in 2008 opgestelde redengevende omschrijving is daar waar deze nog accuraat en actueel was overgenomen en aangevuld.

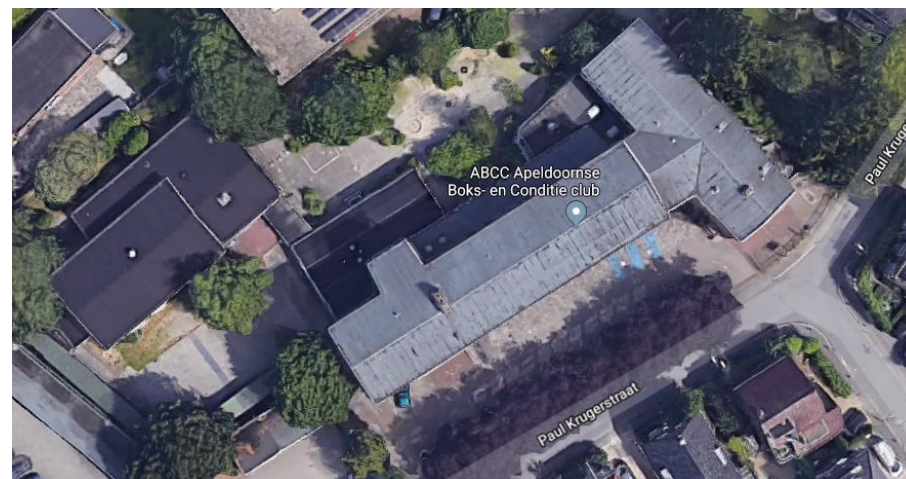
3.1 Situering

Het bouwwerk is gelegen in het centrum van Apeldoorn, in de Parken. Hier bevindt het vrijstaande schoolgebouw zich op een bijbehorend terrein aan de noordzijde van de Paul Krugerstraat, een verbindingsstraat tussen de Kerklaan (Oranjepark) en de Hoofdstraat. Schuin tegenover de school sluit de Catharina van Reesstraat aan op de Paul Krugerstraat. Laatstgenoemde straat bevat voor een groot deel vrijstaande villa's uit de late negentiende eeuw. Direct links van de school staat een laat twintigste-eeuws appartementencomplex met op de begane grond winkels. De school wordt voorafgegaan door een geheel bestraat plein dat nu gebruikt wordt als parkeerterrein. Achter bevindt zich een speelplaats, (vrij recent) ingericht met diverse groenelementen.

3.2 Hoofdvorm, plattegrond en opbouw

Het schoolgebouw heeft een in hoofdzaak T-vormige plattegrond, evenwijdig aan de Paul Krugerstraat en met het 'bovenste' deel van de T ofwel de uiterst rechts gesitueerde haaks liggende zijvleugels licht gérend. De linksachter de school gelegen gymnastiekzaal heeft een rechthoekige plattegrond en sluit via een deels later gerealiseerd bouwdeel aan op de hoofdbouw. Laatstgenoemd bouwdeel telt drie bouwlagen, een kelder- en

een zolderverdieping. De zijvleugels zijn tweelaags en worden door een dito verbindingslid met het drielaags bouwdeel verbonden.

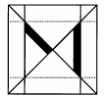

afb. 5 Luchtfoto Google Maps

afb. 6 Historische foto uit 1958 (CODA GA-035053).

Alle bouwdelen, inclusief de vrijstaande gymzaal zijn gevat onder zadeldaken met ruberoid dekking en tamelijk breed overstekende houten goten met enige profilering. De gevels zijn gemetseld in rosebruine baksteen in Vlaams verband met platvolle voegen. Van de (licht terugwijkende) gevelplinten is de baksteen juist roodbruin van kleur. Hier bestaat het metselwerk uit wild verband. Sommige geveldelen hebben een markante witte overschildering (overeenkomstig het oorspronkelijke ontwerp). Van de hoofdmassa zijn de gevelhoeken geleed met bakstenen lisenen. De vensters hebben een uit de bouwtijd daterende stalen invulling en zijn voorzien van bruine tegellekdorpels. Ze worden beëindigd door bakstenen rollagen. Ook de ingangen hebben een uit de bouwtijd daterende stalen invulling. De voor en tegen de gevel aangebrachte kunstwerken dateren eveneens uit de bouwtijd en behoren tot de oorspronkelijke opzet van de school.

De gevels van de gymzaal zijn gemetseld in rosebruine baksteen in Vlaams verband met platvolle voegen. Van de (licht terugwijkende) gevelplinten is de baksteen roodbruin van kleur. Hier bestaat het metselwerk uit wild verband. In de voorgevel (zuid) is een deel van de gevel voorzien van een markante witte overschildering (overeenkomstig het oorspronkelijke ontwerp). De vensters hebben een uit de bouwtijd daterende stalen invulling en zijn voorzien van bruine tegellekdorpels. Ze worden beëindigd door bakstenen rollagen. Ook de ingang heeft een uit de bouwtijd daterende stalen invulling.

afb. 7 Foto uit 1960 van de hoofdentree van de school (CODA GA-021142)

3.3 Gevels schoolgebouw

3.3.1 Voorgevel

Aan de voorkant (zuidoostzijde) heeft de hoofdmassa binnen iedere bouwlaag vensterreeksen met geprefabriceerde stalen raampartijen met enkelruits (= zonder roedenverdeling) invullingen. De raampartijen bevatten beneden een taatsraam met daarboven een klappaam. Deze zijn opgenomen tussen nevenlichten. Links bevinden zich binnen iedere bouwlaag telkens twee van dergelijke vensters. Een gevelas met ingangspartij vormt een onderbreking van de vensterreeksen die rechts van de ingang zowel beneden als op de bovenverdiepingen telkens elf vensters bevatten. Vanaf de ingang gezien zijn de vensters per bouwlaag gerangschikt in een drietal en twee viertallen. Direct rechts van de ingang zijn er bovendien twee kelderlichten, eveneens met stalen invullingen.

De hoofdingang met invulling is opgenomen in een inpandige portiek die bereikbaar is via een bordes met een leistenen bekleding. Een licht terugspringende kalkstenen lijst omkadert de portiek. De ingang is opgenomen in een stalen pui, met een dubbele deur, neven- en bovenlichten. De deurramen hebben elk twee horizontaalroeden. Direct links van de portiek draagt een bakstenen sokkel het kalkstenen beeld van een staand meisje met over elkaar geslagen armen. Boven de portiek bevindt zich een in een kwartholgeprofileerde kalkstenen omkadering opgenomen vensterpartij met in het midden een 'Frans balkon' met een ijzeren hek en een enkelruits bovenlicht. De dito nevenlichten reiken tot aan het vloerniveau van de betreffende verdieping en zijn eveneens voorzien van een ijzeren hekwerk. Boven deze vensterpartij is de gevel verlevendigd met een kalkstenen reliëf van een liggende vrouwenfiguur. De bovenste verdieping bevat hier twee kleine vensters met een enkelruits raam.

Uiterst rechts springt de bouwmassa via een tweelaags verbindingsdeel terug, als overgang naar een haaks op het gebouw staande zijvleugel. Het

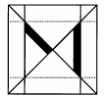

afb. 8 Zicht op de voorgevel van de hoofdbouw (MAB, oktober 2018)

afb. 9 Zicht op de oostelijke vleugel en de verbinding met het hoofdgebouw (MAB, oktober 2018)

verbindingsdeel is witgeschilderd (oorspronkelijke kleurstelling) en wordt langs de volle breedte voorafgegaan door een bordes met bakstenen treden en gele betegeling. Licht verzonken liggende casementen verlevendigen de gevel. Op de begane grond is er links een ingang met een enkelvoudige stalen deur met ramen. Rechts van de ingang bevinden zich twee vensters met een enkelruits taatsraam en een dito bovenlicht. Op de verdieping zijn er drie vensters. Ze zijn ingevuld met stalen puien die tot aan het vloerniveau doorlopen en uit een enkelruits raam met dito bovenlicht en een stalen borstwering bestaan. De middelste opening bevat een deur. De borstweringen worden voorafgegaan door ijzeren hekwerken.

Van de licht gérende zijyleugel is de op de hoofdmassa gerichte gevel uiterst rechts voorzien van een ingangspartij. Deze is bereikbaar via een bordes als zojuist genoemd, ditmaal ingesloten tussen bakstenen wangen. De ingang bevat een dubbele stalen deur met ramen met telkens twee horizontaalroeden. Links van de ingang bevinden zich twee vensters met een 4-ruits raamindeling. Dit geldt ook voor de twee vensters links op de bovenverdieping. Rechts bevindt zich een venster in een liggend formaat en met een 2-ruits indeling. Twee vergelijkbare vensters bevinden zich boven aan de voorzijde van de vleugel. Op de begane grond zijn er drie vensters met een 6-ruits indeling: ramen, beneden- en bovenlichten omvattende. De ramen zijn deels draaiend.

afb. 10 Zicht op de zuidelijke kopgevel van de oostelijke vleugel (MAB, oktober 2018)

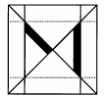

afb. 11 en 12 Zicht op de twee kunstwerken van Coppelmans in de voorgevel (MAB, oktober 2018)

afb. 13 Zicht op de voorgevel (MAB, oktober 2018)

3.3.2 Zijgevels

Aan de rechter zijde (oostzijde) valt de gevel uiteen in de twee helften die de zijvleugels van het gebouw vormen. De symmetrische opzet wordt hier geaccentueerd door een inham die het scharnierpunt van de twee vleugels markeert. Hier bevindt zich beneden een bordes met gele tegels en is er boven een betonnen balkon met gele tegels en stalen hekwerk dat is verbonden met een pas later geplaatste brandtrap. Zowel op het balkon op de verdieping als op het bordes op de begane grond zijn twee toegangen, allen met een stalen deur. Op het bordes op de begane grond is nog een derde ingang; deze is niet oorspronkelijke en bevat een jongere invulling.

Aan weerskanten van de inham zijn de gevelvelden witgeschilderd. Dit bleef evenwel beperkt tot de vakken waarin zich per verdieping tweemaal zes vensters bevinden. De vensters bevatten dubbele draairamen en hebben als 2-ruits klappramen uitgevoerde bovenlichten. Het venster uiterst rechts op de begane grond is in de huidige situatie afgeplaat.

De linker kopgevel (westzijde) van de hoofdmassa heeft binnen iedere bouwlaag twee vensters. Op de begane grond hebben ze een wisselend formaat en liggen de vensters bovendien verspringend ten opzichte van elkaar. Het linker venster bevat twee draairamen, met neven-, beneden- en bovenlichten. Het rechter venster is vergelijkbaar als aan de voorzijde van het gebouw. Op de bovenverdiepingen hebben de vensters een groter formaat, met dubbele ramen met boven- en nevenlichten.

afb. 14 Zicht op de oostelijke zijgevel van de oostelijke vleugel (MAB, oktober 2018)

afb. 15 en 16 Detail van de oostelijke zijgevel met stalen deuren vanuit de lokalen (MAB, oktober 2018)

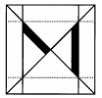

afb. 17 en 18 Details van de oostelijke zijgevel, verdieping. (MAB, oktober 2018)

afb. 19 Zicht op de achtergevel en oostelijke zijgevel van de oostelijke vleugel, met enkele dichtgezette vensters. (MAB, oktober 2018)

3.3.3 Achtergevel

Aan de achterkant (noordwestzijde) is de kopgevel van de hier gelegen zijvleugel (uiterst links) op beide verdiepingen voorzien van een drievoudige vensterpartij met betonnen verdeeldammen. Op de begane grond zijn de vensters deels dichtgezet maar het middelste venster toont nog steeds een dubbel draairaam met beneden- en bovenlichten. Op de bovenste verdieping hebben alledrie de vensters een vergelijkbare invulling. In de oksel van deze vleugel en de hoofdmassa bevindt zich op de begane grond een niet-oorspronkelijke (buiten de bescherming vallende) uitbouw. De vleugel heeft hier op de bovenverdieping een witgeschilderd gevelveld, waar zich zes hoge vensters met een 4-ruits invulling bevinden, deels als draai- en deels als klappramen.

Langs de hoofdmassa loopt ter hoogte van de eerste bouwlaag een overdekte gaanderij met een lessenaarsdak. De gaanderij is in baksteen uitgevoerd, met betonpijlers die worden afgewisseld door hoge vensters met van benedenlichten voorziene ramen die deels taats zijn uitgevoerd. Op de verdiepingen hierboven zijn reeksen met gangvensters te zien, elk venster opgenomen in een licht verzonken liggend casement. De vensters bevatten een raam met onderin een horizontaalroede. Uiterst rechts is langs alle bouwlagen een trappenhuisuitbouw doorgestoken. Deze ontvangt daglicht via een ononderbroken langs de verdiepingen doorlopend breed venster. Dit heeft een drievoudige indeling, uitgaande van een kalkstenen omkadering met stijlen en regels in een kwartholprofiel. De stalen ramen zijn voorzien van roedenverdeling, met in de middelste raampartijen een vierkant raamdeel. Aan de zijkanten is de uitbouw blind en ook rechts van het trappenhuis bevindt zich een blinde gevel.

afb. 20 Zicht op de achtergevel van de hoofdbouw, gezien vanaf het terrein voor de gymzaal. Op de voorgrond de uitbouw uit 1967. (MAB, oktober 2018)

afb. 21 Zicht op de achtergevel van de school, gezien vanaf het schoolplein aan de achterzijde (MAB, oktober 2018)

afb. 22 Zicht op de achtergevel van de school, met links voor de uitbouw uit 1992 (MAB, oktober 2018).

afb. 24 Zicht op de achtergevel van de hoofdbouw met de uitbouw uit 1967 (MAB, oktober 2018)

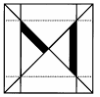

afb. 23 Zicht op de achtergevel van de school, met geheel links de oostelijke vleugel en de uitbouw uit 1992 (MAB, oktober 2018)

afb. 25 De achtergevel van de uitbouw uit 1967 (MAB, oktober 2018)

Jongere uitbouw

Rechts op de begane grond van de achtergevel sluit een in 1967 gerealiseerde uitbouw met drie zadeldakjes aan. Deze uitbouw is aan de noordelijke zijde verbonden met het restant van de oorspronkelijke verbindingsgang met het gymlokaal. De gevels van de jongere uitbouw zijn op diverse punten gewijzigd. De westelijke gevel is drie traveeën breed en bevat nog grotendeels de oorspronkelijke indeling met grote aaneengesloten vensterpartij waarvan de bovenlichten de dakvorm volgen. Rechts in elk van de vensters een draaibaar raam (staal, niet overal meer functioneel) met daarboven in het bovenlicht een valraampje (niet overal meer functioneel).

De oostelijke zijgevel van de uitbouw was in de oorspronkelijke opzet onder de van glas voorziene bovenlichten blind uitgevoerd. In de huidige situatie bevat deze twee traveeën brede gevel onder de bovenlichten geheel links een tweedelig venster met in het rechter deel een klepraampje. Rechts hierop aansluitend een ingang met enkele deur met ruit.

Rechts op de noordgevel van de uitbouw sluit het restant van de oorspronkelijke verbindingsgang met het gymlokaal aan. Deze volgt in opzet nog het oorspronkelijke plan, maar is in vormgeving en materialisering sterk gewijzigd. Links van deze verbindingsgang bevat de noordgevel van de uit 1967 daterende uitbouw een toegang met dubbele stalen deur met ruiten. Links hiervan een blinde bakstenen muur met bovenlichten.

afb. 26 Zicht op de oostelijke zijgevel van de uitbouw uit 1967 (MAB, oktober 2018)

afb. 27 Rechter deel van de achtergevel van de uitbouw uit 1967 (MAB, oktober 2018)

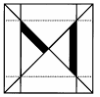

afb. 28 Zicht op de achtergevel van de uitbouw uit 1967 (MAB, oktober 2018)

afb. 29, 30 en 31 Zicht op de westelijke gevel van de uitbouw uit 1967 (MAB, oktober 2018)

3.4 Gevels gymlokaal

Net als het schoolgebouw verkeren de gevels van het gymlokaal nog in nagenoeg oorspronkelijke staat. Dit bouwdeel heeft aan de voorzijde (zuidoostkant) vier hoge vensters. Ze zijn opgenomen binnen een witgeschilderd gevelveld en worden van elkaar gescheiden door eveneens witgeschilderde lisenen.

Op de rechter zijgevel sluit rechts een iets minder hoog doorgestoken forse uitbouw aan, de vroegere kleuterklas. Aan de zuidoostzijde heeft deze een brede in een kalkstenen omkadering opgenomen pui. De pui omvat tweemaal een dubbele stalen deur, ingebed binnen neven- en bovenlichten. Aan de kopzijde heeft deze uitbouw enkele vensters met een stalen invulling. Ook op de linker zijgevel van het gymlokaal sluit een uitbouw aan, ditmaal minder groot van opzet (oorspronkelijk bergplaats voor gymtoestellen).

Langs de achtergevel bevat het gebouw een reeks met vensters in een klein formaat, ook ditmaal met een stalen invulling.

afb. 32 en 33 Voorgevel van het gymlokaal met kleuterklas (MAB, oktober 2018)

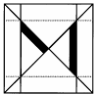

afb. 34 en 35 Zicht op de oostelijke gevel en de achtergevel (noord) van het gymlokaal met kleuterklas (MAB, oktober 2018)

afb. 36 en 37 Zicht op de noordwestelijke en zuidwestelijke hoek van het gymlokaal met kleuterklas (MAB, oktober 2018)

3.5 Constructies

3.5.1 Schoolgebouw

Het schoolgebouw is gebouwd op een betonnen fundering, met bakstenen gevels (plint in wildverband, overig metselwerk in Vlaams verband, platvol gevoegd) met spouw. Hoewel de doorsnedes van de oorspronkelijke bouwtekeningen uit 1954 niet zijn aangetroffen, zijn de verdiepingsvloeren vermoedelijk uitgevoerd in beton. Het plafond van de bovenste verdieping van het schoolgebouw bestaat uit een stucplafond op steengaas, opgehangen aan de kapconstructie. De (beschoten) kap bestaat uit grenen dubbele vakwerkspanten met enkelvoudige schoren. Op verticale stijlen rusten de gordingen. Deze constructie was zichtbaar in de kap van de uit twee bouwlagen bestaande oostelijke vleugel van de school. De kap van de hoofdbouw van de school, de drielaags bouwmasse, was niet toegankelijk. Ook de tekeningen van de kap uit 1954 ontbreken. Maar het is zeer aannemelijk dat ook hier dezelfde kapconstructie is toegepast.

afb. 38 Zicht in de kap van de oostelijke vleugel van de school. Het is zeer aannemelijk dat dezelfde kapconstructie is toegepast in de hoofdbouw (MAB, oktober 2018)

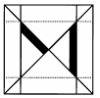
3.5.2 Gymlokaal

Op de bouwtekeningen van het gymlokaal is te zien dat dit bouwdeel bakstenen gevels met spouw (plint in wildverband, overig metselwerk in Vlaams verband met platvolle voeg) heeft op een betonnen fundering. De oorspronkelijke binnenmuren zijn uitgevoerd in baksteen, de vloer in gewapend beton. Net als bij het schoolgebouw werden er in de kap grenen vakwerkspanten toegepast met schoren. Op de verticale stijlen rusten de gordingen.

afb. 39 en 40 Doorsnedes uit 1954 van de gymzaal met kleuterklas (CODA GA microfiche 391-1954)

3.5.3 Uitbouw 1967

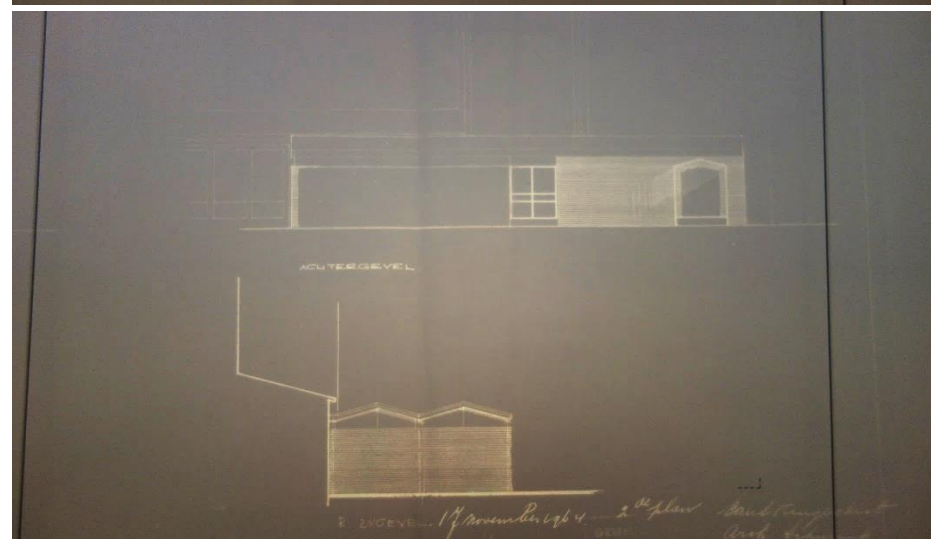
De uitbouw uit 1967 bestaat uit stalen I-profiel staanders op een betonnen fundering, onder een houten dakconstructie. De gevels (spouwmuur) zijn opgetrokken in baksteen in halfsteens verband met een platvolle voeg. Ongeveer de helft van de oorspronkelijke verbindingsgang met de gymzaal werd ten behoeve van deze uitbreiding gesloopt. Het restant sluit op de achtergevel van de uitbouw aan.

afb. 41 bestaande toestand in 1967, zonder uitbouw (CODA GA, microfiche 391-1954)

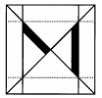

afb. 42 Nieuwe toestand in 1967 met plan voor de uitbreiding (CODA GA microfiche 391-1954)

afb. 43 en 44 gevelaanzichten uit 1967 van de uitbouw (CODA GA microfiche 391-1954)

3.6 Interieur

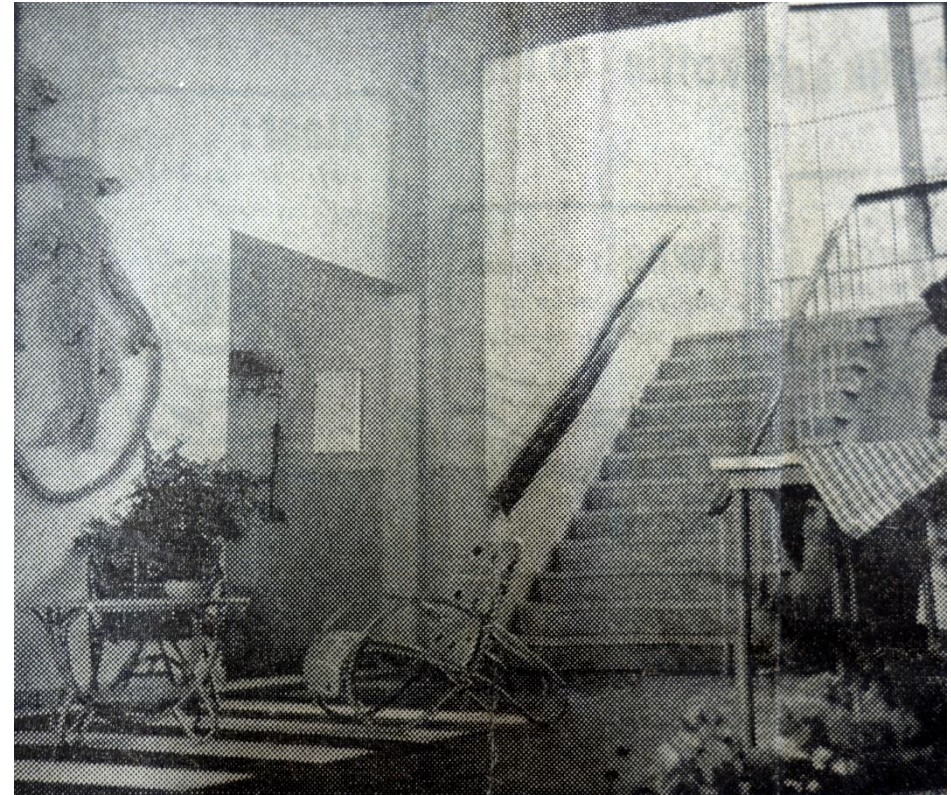
3.6.1 interieur schoolgebouw

Algemeen

Het schoolgebouw heeft een sober, eenvoudig maar met aandacht ingericht interieur. Door jongere interieurafwervingen, zoals verlaagde plafonds en linoleumvloeren, zijn de oorspronkelijke afwerkingen niet overal meer in het zicht. Over het algemeen zijn op alle bouwlagen nog de oorspronkelijke zwarte tegelvloeren (gangen, overlopen, tussenbordessen en hallen) nog aanwezig. Dit geldt ook voor de originele stalen ramen in de binnenvensteren tussen de gangen en de klaslokalen. In nagenoeg alle ruimtes zijn de vensterbanken voorzien van grijswitte tegels uit de bouwtijd. Verder zijn vrijwel overal nog de oorspronkelijke houten paneeldeuren aanwezig. Op een enkele plek is deze vervangen door een moderne deur. De wanden van de gangen, overlopen en trappenhuizen zijn voorzien van een uit de bouwtijd daterende lambrisering in beton-émaille (in huidige situatie overschilderd).

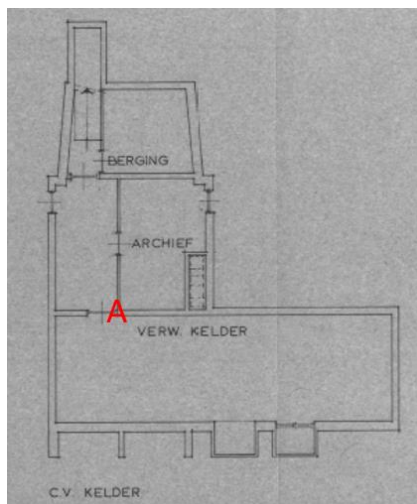
Het interieur heeft zowel op de begane grond als op de verdiepingen op hoofdlijnen een nagenoeg gelijke indeling, met in het westelijke deel het hoofdtrappenhuis en in het oostelijke deel een secundair trappenhuis. Tussen beide trappenhuizen aan de voorgevelzijde de klaslokalen met een gang aan de achtergevelzijde. In de wand tussen de gang en de klaslokalen zijn vensterreeksen met stalen ramen aangebracht, zodat er vanuit de gang zicht is in de klaslokalen. In de oostelijke vleugel op beide bouwlagen steeds twee lokalen, van elkaar gescheiden door een gang. Er zijn twee kelders; een C.V.-kelder met archiefruimte en berging onder de centrale hal en hoofdtrappenhuis en een provisiekelder onder de hal van de oostelijke tweelaags vleugel.

De in de tekst opgenomen nummering correspondeert met de in het kaartjes weergegeven nummering.

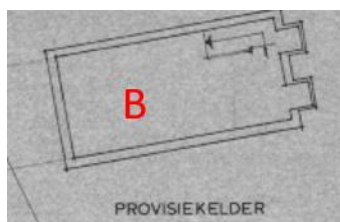

afb. 45 Zicht in de entreehal richting het grote trappenhuis, ongedateerd krantenknipsel, vermoedelijk ca. 1960 (CODA GA, archiefnr. 282, doosnummer 2-4)

3.6.2 Kelders

De C.V. kelder (A) is toegankelijk via een hoge betonnen trap (vanuit 0.5) die tijdens de realisatie van de uitbouw in 1967 tot stand is gekomen. In deze betonnen kelder zijn behoudens de houten paneeldeuren en de stalen kelderlichten geen monumentale interieurafwervingen aangetroffen.

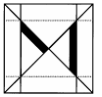

De voormalige provisie kelder (B) onder de hal van de oostelijke vleugel is toegankelijk via een stalen spiltrap met houten treden. In deze betonnen kelder zitten vaste houten provisiekasten met houten strokendeuren.

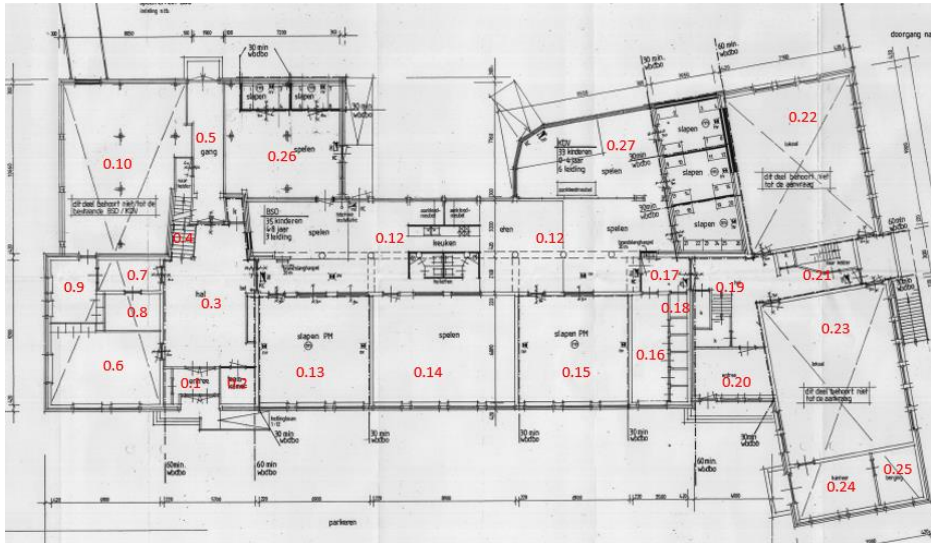
afb. 46, 47 en 48 Zicht in kelder A (MAB, oktober 2018)

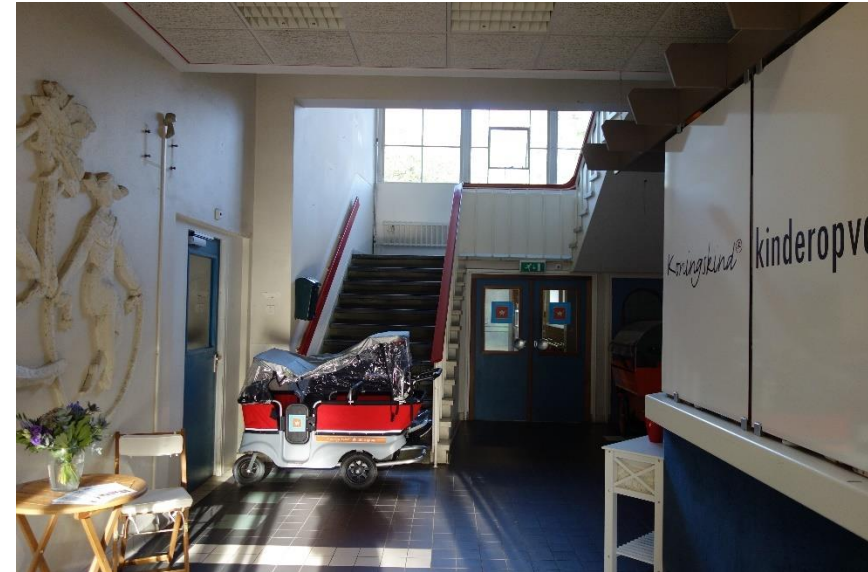
afb. 49, 50, 51 en 52 Zicht in kelder B (MAB, oktober 2018)

3.6.3 Begane grond

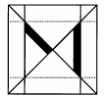
Via een vestibule (0.1) met entreehal (0.3) wordt toegang verleend tot het hoofdtrappenhuis (0.4) dat op de bovenverdiepingen naar de langs de achtergevels gelegen gangen leidt. Op de begane grond maakt de gang deel uit van de in een uitbouw doorgestoken voormalige overblijfruimte (0.12). Een reeks met betonnen kolommen scheidt hier de gang van de rest van de ruimte. De diverse klaslokalen zijn langs de voorgevel gesitueerd (0.13, 0.14, 0.15).

De vestibule wordt van de entreehal gescheiden door een stalen tochtbuis met een dubbele stalen deur. In de entreehal bevindt zich op dit moment rechts een niet oorspronkelijke balie / receptieruimte. Tegen de linker zijwand van de entreehal hangt een keramisch wandreliëf. Het verbeeldt drie meisjes waarvan er zich twee met spel en muziek bezighouden. Het derde meisje draagt een boek en reikt naar een boompje. Het plafond hier is voorzien van een niet oorspronkelijk systeemplafond.

afb. 53 en 54 Zicht in de entreehal (0.3) met tochtportaal (0.1) en trappenhuis (0.4) (MAB, oktober 2018)

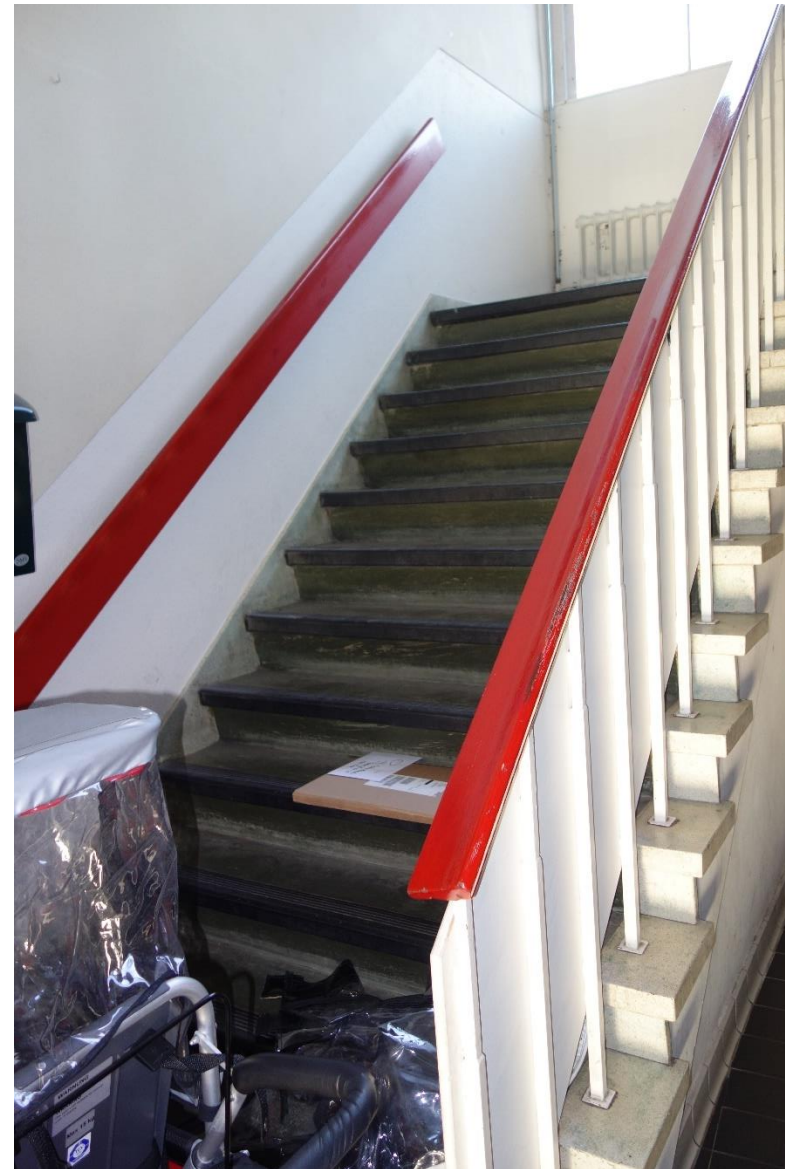
Het hoofdtrappenhuis is ingevuld met betonnen bordestrappen met een afwerking in terrazzo en ijzeren hekwerken met brede houten leuningen. De binnendoorgangen behielden onderdorpels en neuten in granito. Ze bevatten over het algemeen nog de oorspronkelijke houten deuren met paneelverdeling. Vergelijkbare deuren sluiten de bergkasten af die zich in de kantoorruimtes links van de entreehal bevinden. Op enkele plekken zijn moderne deuren toegepast.

Op de vloer in de entreehal, hoofdtrappenhuis, gang en de hal van het secundaire trappenhuis ligt een zwarte tegelvloer met groene en witte accenten. Deze afwerking komt ook terug op de tussenbordessen van de trappenhuisen en de overlopen. Op een historische foto uit 1969 is de genoemde zwarte vloer met groene en witte accenten zichtbaar.

De vloer van de voormalige overblijfruimte is voorzien van een rood gevlamde tegelvloer met een zwarte rand. Het gaat in beide gevallen zeer om een oorspronkelijke vloerafwerking.

Detail van een historische foto uit 1969, waarop de zwarte tegelvloer, witte tegelplint en de granito dorpel met neuten duidelijk zichtbaar zijn. (CODA GA-041024)

afb. 55 De trap in het hoofdtrappenhuis (MAB, oktober 2018)

afb. 56 Zicht in het vm. overblijflokaal (o.12) richting het westen (MAB, oktober 2018)

afb. 57 Zicht in het vm. overblijflokaal richting het oosten (MAB, oktobere 2018)

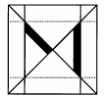

afb. 58 en 59 Zicht in de gang en overblijflokaal (o.12) (MAB, oktober 2018)

afb. 60 Zicht in de jongere uitbreiding uit 1992 (o.27) (MAB, oktober 2018)

In de binnenvensters, tussen de lokalen en de gangen, bevinden zich de oorspronkelijke stalen ramen. Van de binnenvensters van ruimte 0.13 zijn delen dichtgezet. In de scheidingsmuren tussen de drie klaslokalen (0.13, 0.14, 0.15) zijn niet oorspronkelijke doorgangen aanwezig, voorzien van elders uit het gebouw afkomstige oorspronkelijke paneeldeuren. In alle drie de klaslokalen is een niet oorspronkelijk systeemplafond aanwezig. De vloeren in de lokalen zijn afgewerkt met niet oorspronkelijk linoleum. Mogelijk is hieronder nog de uit de bouwtijd daterende vloerafwerking aanwezig.

In de gang met voormalige overblijfruimte zijn ten behoeve van de functie als kinderdagverblijf nieuwe voorzieningen aangebracht, zoals een keuken en een aparte toiletgroep voor de kinderen.

Het oostelijke deel van de overblijfruimte gaat over in de in 1992 gerealiseerde uitbouw (0.27) met geheel moderne afwerking. In dit deel zijn voor de functie van kinderdagverblijf drie slaapkamers aangebracht (2007). Dit geldt ook voor de noordoostelijke hoek (0.26) van de in 1967 gerealiseerde uitbouw: deze is nu ingericht als speelhoek met twee slaapkamers.

Links van de entreehal zijn diverse kleinere ruimtes, zoals de kamer van de directrice (0.6), een voormalige garderoberuimte (0.8) en een voormalige administratieruimte (0.9). In de kamer van de directrice is nog een restant van een hardstenen schouw te zien. Tegen dezelfde wand nog enkele inbouwkasten waarvan de oorspronkelijke deuren ontbreken. De ruimte is voorzien van een niet oorspronkelijk systeemplafond.

afb. 61 en 62 De schouw in de vm. directricekamer (0.6) en de vaste kasten in ruimte 0.9 (MAB, oktober 2018)

afb. 63 Zicht in het halletje (0.7) (MAB, oktober 2018)

In de voormalige administratieruimte (0.9) is een schrotenplafond zichtbaar, zeer waarschijnlijk uit de periode 1967. In deze ruimte zijn eveneens inbouwkasten uit de bouwtijd aanwezig, voorzien van de oorspronkelijke paneeldeuren. Deze ruimte is toegankelijk via een toegang met paneeldeur met links daarvan een houten paneel met loket. In het halletje dat hieraan voorafgaat (0.7) ligt een zwarte tegelvloer, zoals in de entreehal en de gangen. Dit halletje is toegankelijk via een later ingebrachte deur vanuit de entreehal.

In de achterliggende ruimte (0.10) in de uitbreiding uit 1967 werden behoudens de stalen staanders (I-profielen) en het houten schrotenplafond uit 1967 geen noemenswaardige elementen aangetroffen.

Een gang (0.5) leidt vanuit de entreehal naar de toegang in de achtergevel van de uitbouw uit 1967. In deze gang is een tegelvoer met zwart-wit gevlamde tegels uitgevoerd, waarschijnlijk uit 1967 of iets jonger. Het schrotenplafond uit ruimte loopt ook hier door. De zijwanden van deze gang zijn in hun huidige vorm van jongere datum.

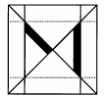
Rechts op de klaslokalen sluit een natte groep aan (0.16 en 0.18). Deze is bereikbaar via een halletje (0.17). Dit halletje wordt middels een moderne afscheiding afgesloten van de gang achter de klaslokalen. De kleine toiletruimte (0.18) heeft een geheel moderne afwerking. De toegang tot deze ruimte is wel voorzien van de oorspronkelijke paneeldeur en heeft granito dorpel en neuten. Dit geldt ook voor de toegang tot de naastgelegen toiletruimte (0.16). De houten panelen in de deur zijn echter vervangen door glas. Het vloertje van het halletje is afgewerkt zoals in de eerder genoemde gangen, entreehal en overlopen.

Via een tochtportaal (tochtdeuren op detailniveau gewijzigd) betreedt men de hal van het secundaire trappenhuis (0.19). Ook hier zijn de tegelvloer en de materialisering van de trap zoals beschreven in het hoofdtrappenhuis. In de achterwand van deze ruimte is ter plaatse van de oorspronkelijke achteringang in de achtergevel een (niet oorspronkelijke) vitrine uitgevoerd. Hierdoor bleef de locatie van de toegang herkenbaar.

afb. 64 en 65 Zicht in de uitbreiding (0.10 en 0.26) uit 1967 (MAB, oktober 2018)

Voor de trap ligt de secundaire toegang (0.20) tot de school. Deze toegangsruimte bevat een niet oorspronkelijk systeemplafond. De binnendoorgang van deze ruimte is voorzien van granito dorpel en neuten, maar bevat (in de huidige situatie) geen deur.

In het halletje (0.21) dat toegang verschaft tot de zij-ingang in de oostelijke gevel van de oostelijke vleugel zijn geen noemenswaardige afwerkingen aangetroffen. Via dit halletje zijn twee forse lokalen (0.22 en 0.23) bereikbaar. Beide toegangen bevatten een moderne deur en de lokalen zijn voorzien van een niet oorspronkelijk systeemplafond en niet oorspronkelijke een linoleumafwerking op de vloer.

Via het zuidelijke lokaal (0.23) zijn twee kleinere ruimtes bereikbaar (0.24 en 0.25). De toegang tot deze ruimtes bevat een van plaatwerk voorziene paneeldeur. De scheidingswand tussen deze twee ruimtes is niet oorspronkelijk. Op de vloer van deze twee ruimtes niet oorspronkelijke vloerbedekking. Tevens in beide ruimtes een niet oorspronkelijk systeemplafond.

afb. 66 Zicht in een klaslokaal op de begane grond richting de gang (MAB, oktober 2018)

afb. 67 Zicht in een klaslokaal richting het oosten (MAB, oktober 2018)

afb. 68 Zicht in o.17 en o.19 (MAB, oktober 2018)

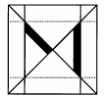

afb. 70 en 71 Zicht in ruimte o.24 (MAB, oktober 2018)

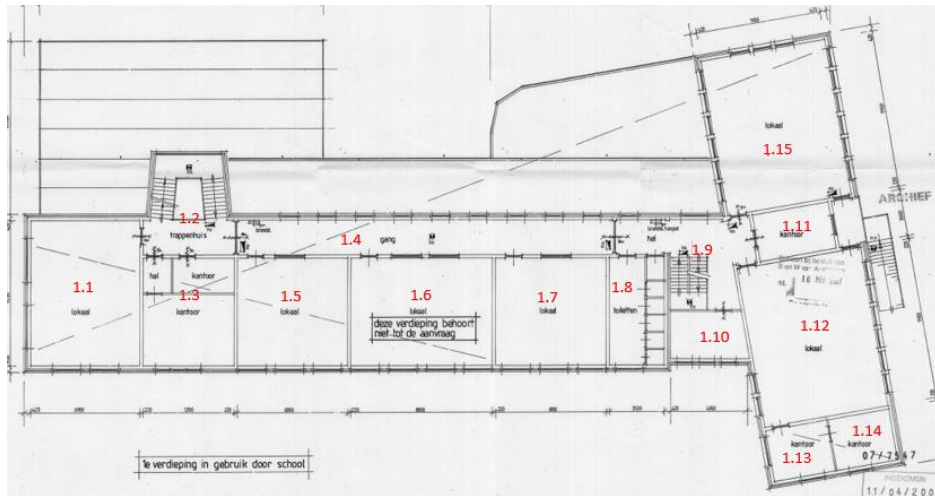

afb. 69 Zicht in lokaal o.23 (MAB, oktober 2018)

3.6.4 Eerste verdieping

De eerste verdieping komt in opzet overeen met de indeling van de begane grond: lokalen achter de voorgevel (1.1, 1.3, 1.5, 1.6, 1.7) met een gang (1.4) langs de achtergevel en twee lokalen (1.15, 1.12) in de oostelijke vleugel.

De twee trappenhuizen (1.2 en 1.9) zijn hier op dezelfde wijze afgewerkt als op de begane grond. Dit geldt ook voor de gang (1.4) en de klaslokalen. De balustrade van de trap in het hoofdtrappenhuis is voorzien van modern plaatwerk (tegen doorvallen).

In lokaal 1.1 is een niet oorspronkelijke ruimte ingebouwd. Ook hier bevindt zich een niet oorspronkelijk systeemplafond en linoleumvloer. De toegangen tot ruimtes 1.1 en 1.3 bevatten niet oorspronkelijke deuren. Ruimte 1.3 was niet toegankelijk.

afb. 72 Zicht op de overloop van het hoofdtrappenhuis (1.2) (MAB, oktober 2018)

afb. 73 en 74 Zicht op de overloop van het trappenhuis (1.2) en in de gang (1.4) (MAB, oktober 2018)

De klaslokalen zijn voorzien van een niet oorspronkelijke linoleumvloer en een systeemplafond, uit de bouwtijd daterende tegels op de vensterbanken. De toegangen vanuit de gang bevatten de oorspronkelijke paneeldeuren.

De toiletgroep (1.8) heeft een geheel moderne afwerking, behoudens de oorspronkelijke tegels op de vensterbank.

Ook in ruimte 1.10 is een verlaagd plafond aangebracht. Door ontbrekende panelen in dit plafond is het onderliggende oorspronkelijke stuc op steengaas zichtbaar, opgehangen aan de bovenliggende kapconstructie van dit uit twee bouwlagen bestaande bouwdeel (overgang tussen hoofdgebouw en oostelijke vleugel).

In ruimte 1.11 is de vloer afgewerkt met granito. Tevens bevindt zich hier een niet oorspronkelijke trap die naar de kap van de oostelijke vleugel leidt.

Ook in ruimte 1.12 (onder het moderne linoleum) een granito vloer, hier voorzien van een granito plint. Langs de wanden een tegellambrisering. Op de plattegronden uit 1953 is te zien dat zich hier het waslokaal bevond. Aansluitend op lokaal 1.12 twee kleine ruimtes (1.13 en 1.14). Het scheidingswandje tussen beide ruimtes is niet oorspronkelijk, net als . De toegangsdeur tussen lokaal 1.12 en ruimte 1.13 is een oorspronkelijke paneeldeur.

Ruimte 1.15 was niet toegankelijk. Vanuit de gang (1.4) is door de ramen te zien dat ook hier een modern systeemplafond is aangebracht. Op de vloer een linoleumvloer. Of hieronder ook nog een granito vloer aanwezig is, kon niet worden vastgesteld. Op de bouwtekeningen is te zien dat zich hier het strijklokaal bevond.

Ruimtes 1.11, 1.12 en 1.13 zijn vanuit het trappenhuis 1.9 toegankelijk via een toegang met moderne deur. Zowel in lokaal 1.12 als in 1.15 is een stalen buitendeur opgenomen, die uitkomt op een betonnen balkon in het exterieur.

afb. 75 Zicht in ruimte 1.1 (MAB, oktober 2018)

afb. 76 Zicht in ruimte 1.7 (MAB, oktober 2018)

afb. 77 en 78 Zicht in de toiletgroep (1.8) en het secundaire trappenhuis (1.9) (MAB, oktober 2018)

afb. 80 Zicht in ruimte 1.10 (MAB, oktober 2018)

afb. 79 Het secundair trappenhuis (1.9) (MAB, oktober 2018)

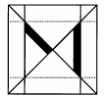

afb. 81 Granito vloer in ruimte 1.11 (MAB, oktober 2018)

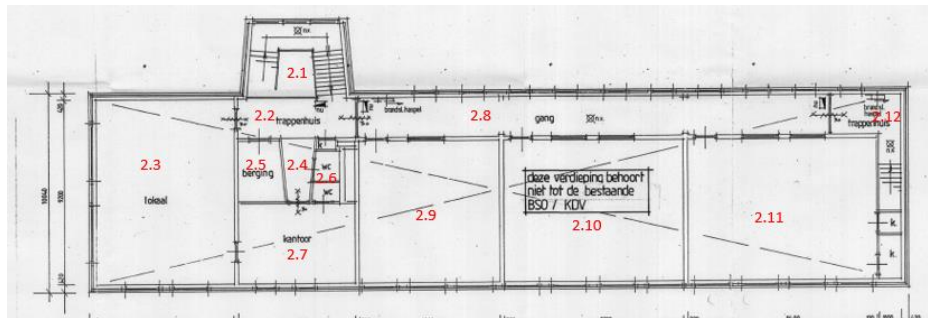

afb. 82 en 82 Opnames in ruimte 1.12 (MAB, oktober 2018)

3.6.5 Tweede verdieping

De tweede verdieping komt in opzet overeen met de indeling van de begane grond: lokalen achter de voorgevel (2.3, 2.9, 2.10, 2.11, niet toegankelijk) met een gang (2.8) langs de achtergevel. Tegenover het hoofdtrappenhuis een kantoorruimte (2.7, niet toegankelijk), een toiletgroep (2.6) en een berging (2.5, niet toegankelijk).

In alle ruimtes, behalve in het trappenhuis, de gang en de toiletgroep, is de vloer afgewerkt met niet oorspronkelijk linoleum. De plafonds in de lokalen en de overloop van het trappenhuis zijn voorzien van een niet oorspronkelijk systeemplafond. De afwerking van de toiletten (2.6) dateert uit een wijzigingsperiode, mogelijk 1967.

De beide trappenhuisen en de gang hebben dezelfde afwerking als die op de eerste verdieping en begane grond.

In lokalen 2.10 en 2.11 bevindt zich nog een reeks oorspronkelijke vaste kasten met paneeldeuren (zichtbaar door de binnenvensteren vanuit de gang). Ook de toegangen tot de lokalen en de eerder genoemde toiletten bevatten oorspronkelijke paneeldeuren.

In het halletje tegenover het trappenhuis 2.4 bevindt zich een luik naar de zolder van de hoofdbouw. Deze was niet toegankelijk.

afb. 83 en 84 Zicht op de overloop van het trappenhuis (2.2) (MAB, oktober 2018)

afb. 85 en 86 Zicht in het halletje (2.4) en de toiletruimte (2.6) (MAB, oktober 2018)

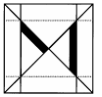

afb. 87 Zicht in de gang (2.8) (MAB, oktober 20148)

afb. 88 en 89 Zicht in lokalen 2.10 en 2.11 (MAB, oktober 2018)

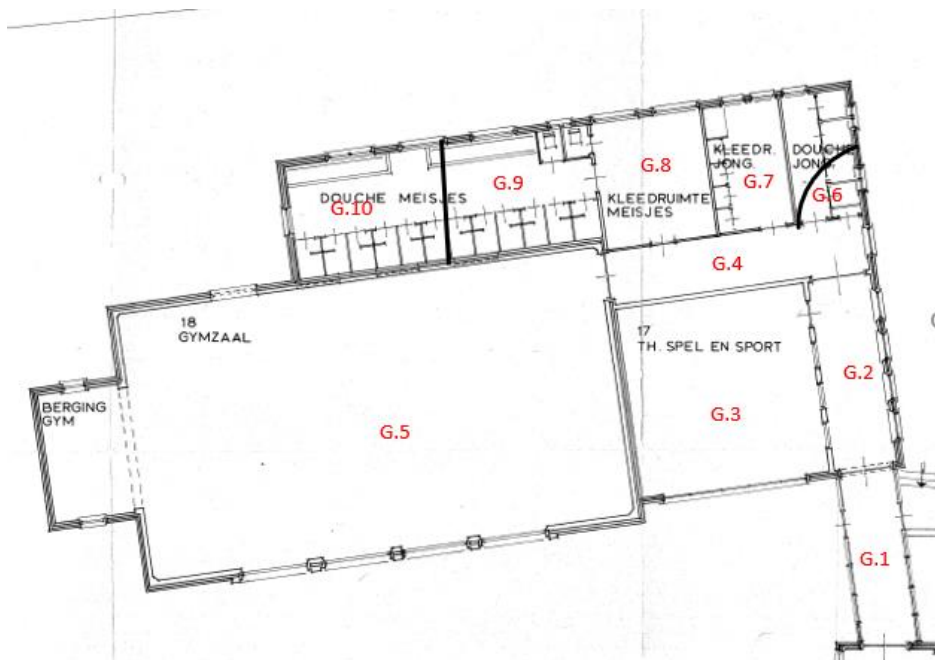

afb. 90 Zicht in het secundaire trappenhuis (2.12) (MAB, oktober 2018)

afb. 91 Zicht in het secundaire trappenhuis (2.12) (MAB, oktober 2018)

3.6.6 interieur gymlokaal (en vm. kleuterklas)

De oorspronkelijke opzet van het gymlokaal is nog duidelijk herkenbaar, met aan de zuidoostelijke zijde het voormalige kleuterlokaal (G.3) en westelijk daarvan het gymlokaal (G.5). Aan de noordzijde de natte ruimtes (G.6 t/m G.10). Alle ruimtes zijn toegankelijk via een gang (G.2 en G.4). Er heeft in het verleden een bescheiden wijziging van de indeling plaatsgevonden. Zo is een deel van de oorspronkelijke kleedruimte voor het gymlokaal (G.8) bij de gang (G.4) betrokken. De wand tussen G.4 en G.8 is dan ook niet oorspronkelijk. Dit geldt ook voor de scheidingswand tussen G.9 en G.10 en de schuine achterwand van G.6.

Het bouwdeel is toegankelijk via de in het verleden sterk gewijzigde verbindingsgang tussen het gymlokaal en de school (G.1). In deze gang werden behoudens restanten van de oorspronkelijke tegelplint, geen uit de bouwtijd daterende interieurafwervingen meer aangetroffen. De huidige tegelvloer dateert zeer waarschijnlijk uit de periode 1967.

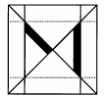

afb. 92 detail van het tegelvloertje in G.1 (MAB, oktober 2018)

afb. 93 en 94 Zicht in het halletje G.2 in beide richtingen (MAB, oktober 2018)

Via een tochtportaal betreedt men de gang (G.2 en G.4)). Deze bevat nog de uit de bouwtijd daterende zwarte tegelvloer met groene en witte accenten en de tegelplint. Vanuit de gang (G.2) is door binnenvenster met stalen ramen het interieur van het voormalige kleuterlokaal (G.3) zichtbaar.

De toegang tot het voormalige kleuterlokaal (G.3, nu ingericht als kantine) bevat granito dorpel en neuten en een oorspronkelijke paneeldeur. Deze ruimte is voorzien van een niet oorspronkelijk systeemplafond en dito laminaatvloer. In de zuidelijke buitenmuur een grote pui met stalen invulling. In de westelijke wand is een niet oorspronkelijke doorgang naar het gymlokaal (G.5). Via de oost-west gelegen gang (G.4) zijn zowel de natte ruimtes als het gymlokaal bereikbaar. In de oostelijke helft van deze gang ligt de tegelvloer zoals ook in G.2. In het westelijke deel een uit een latere verbouwing (mogelijk 1967) daterende afwerking met linoleumtegels. De uit de bouwtijd daterende doorgangen bevatten granito dorpel en neuten en een houten paneeldeur, soms voorzien van ruiten.

De afwerking van ruimte G.6 dateert eveneens uit een latere verbouwing, mogelijk 1967. De hier toegepaste paneeldeuren dateren wel uit de bouwtijd. De naast en achter ruimte G.6 gelegen kleedruimte met doucheruimte (G.7) heeft behoudens de oorspronkelijke emailen stuc lambrisering, een afwerking die grotendeels dateert uit deze latere verbouwing (linoleumvloer, tegelvloer en tegelwanden, mogelijk 1967). De douchehokjes zijn van een nog jongere datum.

afb. 95 en 96 Zicht in de voormalige kleuterklas (G.3) (MAB, oktober 2018)

De aangrenzende kleedruimte (G.8) is tijdens een latere verbouwing dus verkleind. De wand tussen de gang en deze ruimte is dan ook niet oorspronkelijk. De vloer in deze ruimte is afgewerkt met een niet oorspronkelijke vloerbedekking. De wanden zijn uitgevoerd met een emailen stuclambrisering. In de westelijke wand een toegang tot een toilet en een toegang tot de doucheruimte (G.9). Beide toegangen zijn voorzien van granito dorpel en neuten. De toiletruimte heeft een oorspronkelijke tegelafwerking en een granito vloer. Dit geldt ook voor de doucheruimte (G.9). Deze doucheruimte bevat nog zes oorspronkelijke douchecabines met houten paneeldeuren, indeling met douchegeedeelte en kleedgedeelte, wandbetegeling (inclusief zeepbakje) en zitje. Aan de noordelijke zijde van deze ruimte een toilet met dito afwerking en een brede granito (voeten)wasbak.

De douchecabines en (voeten) wasbak waren oorspronkelijk ook aanwezig in huidige ruimte G.10. De wand tussen G.10 en G.9 is later ingebracht. Deze ruimte is nu toegankelijk via een niet oorspronkelijke doorgang in de tussenmuur met het gymlokaal. Behoudens het tegelwerk op de vensterbanken werden er in deze ruimte geen noemenswaardige interieurafwerkingen aangetroffen.

In het gymlokaal (G.5) is gedeeltelijk een systeemplafond ingebracht. Langs de randen van dit jongere plafond is de oorspronkelijke plafondafwerking met houten latten zichtbaar. De wanden bestaan uit metselwerk, in de huidige situatie wit geschilderd. In de oorspronkelijke opzet was hier waarschijnlijk sprake van schoon metselwerk. Op de schuine vensterbanken tegelwerk. Op de vloer linoleum, dat doorloopt in de aansluitende berging.

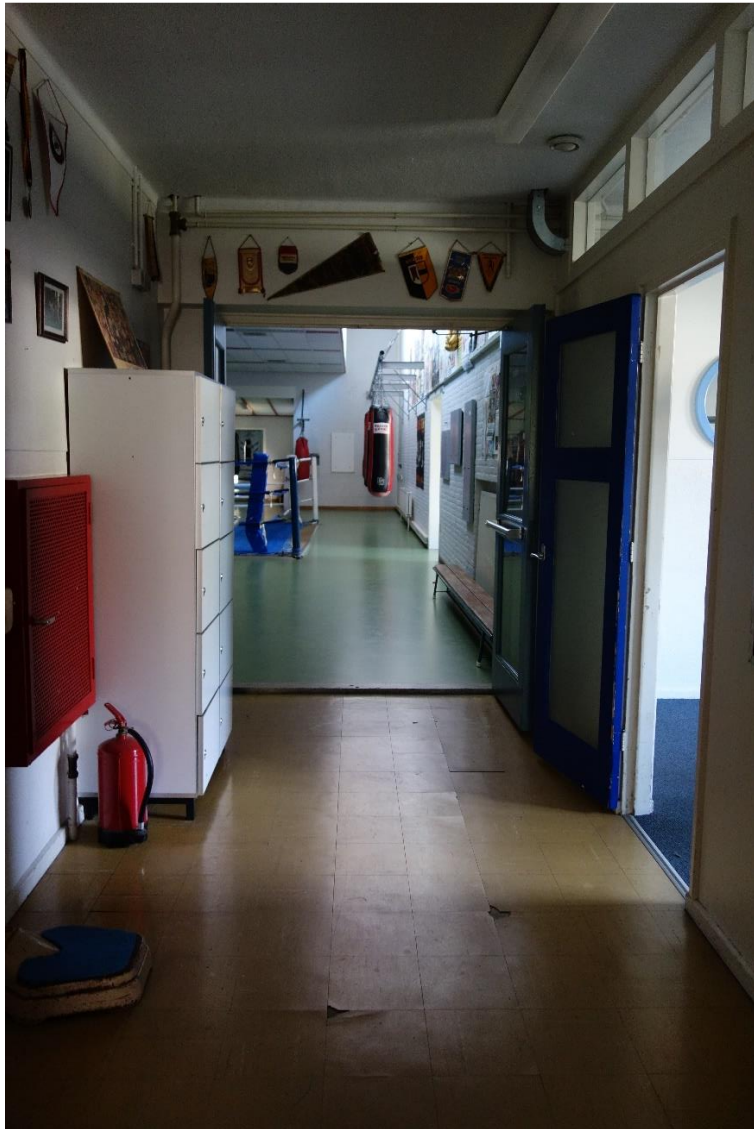
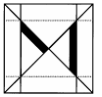

afb. 97 en 98 Zicht in hal G.4 en de toiletruimte G.6 (MAB, oktober 2018)

afb. 99 en 100 Zicht in ruimte G.7 (MAB, oktober 2018)

afb. 101 Zicht in G.4 richting gymzaal G.5 (MAB, oktober 2018)

afb. 102 en 103 Zicht in ruimte G.8 (MAB, oktober 2018)

afb. 104 en 105 Links het toilet in G8, rechts de voetenwasbak in G.9 (MAB, oktober 2018)

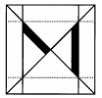

afb. 106 De douchecabines in G.9 (MAB, oktober 2018)

afb. 107 Een douchecabine in G.9 (MAB, oktober 2018)

afb. 108 en 109 Zicht naar ruimte G.10 vanuit de gymzaal (G.5) en het interieur van ruimte G.10 (MAB, oktober 2018)

afb. 110 en 111 Zicht in het gymlokaal (G.5) met berging (MAB, oktober 2018)

3.7 Terreininrichting

In het oorspronkelijke plan was er sprake van een lange rijwielberging tegen de achtergrens van het perceel van de school en was het terrein achter de school voorzien van een grindbedekking. In een krantenartikel (ongedateerd, maar kort na opening van de school) wordt er gesproken over de aanleg van het schoolterrein. Dit zou zijn geschied onder leiding van tuinarchitecte Mien Ruys uit Dedemsvaart. Op historisch fotomateriaal is te zien dat er een patroon aanwezig was in de bestrating van het terrein aan de voorzijde van de school. Deze werd van de straat gescheiden door een bescheiden groenstrook waar eind jaren vijftig gras, struikjes en kleine boompjes in te zien zijn.

Zowel de rijwielberging als de grindbedekking is in de huidige situatie niet meer aanwezig. Het gehele terrein achter de school heeft een (jonge) grotendeels groene invulling met terrassen in betontegels.

Het terrein aan de voorzijde en zijkanten van de school is geheel bestraat, deels met betontegels, deels betonklinkers. Het gaat hier niet om oorspronkelijke bestrating. Tegen de erfgrans aan de voorzijde een reeks bomen. Deze behoren niet tot de oorspronkelijke inrichting. Dit geldt ook voor de hekwerken op het terrein.

Ook het terrein voor de gymzaal is geheel bestraat. Tegen de zuidelijke rand van dit deel van het terrein staat een niet oorspronkelijke rijwielberging.

afb. 112 Afbeelding uit 1958 waar een rasterwerk zichtbaar is in de bestrating (CODA GA-0350-53)

afb. 113 Afbeelding uit 1960 waar een rasterwerk zichtbaar is in de bestrating en een groenstrook (CODA GA-021144)

afb. 114 Zicht op het terrein voor de school (MAB, oktober 2018)

afb. 116 Zicht op het terrein voor de gymzaal met kleuterklas (MAB, oktober 2018)

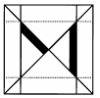

afb. 115 Zicht op het terrein achter de school (MAB, oktober 2018)

4 GLOBALE BOUWHISTORISCHE ONTWIKKELING

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de gefaseerde bouwhistorische ontwikkeling van de school met gymlokaal in hoofdlijnen beschreven. De fasering gebeurt op basis van in en aan het gebouw aangetroffen bouwsporen en bestudering van het historische bronnenmateriaal.

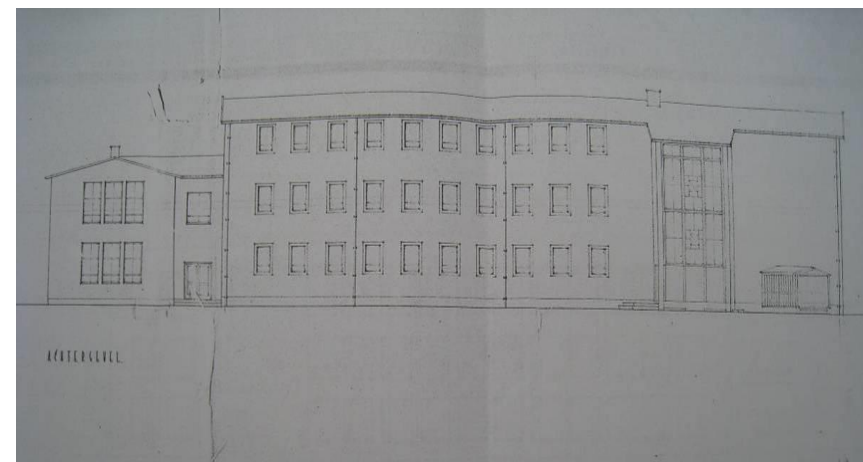
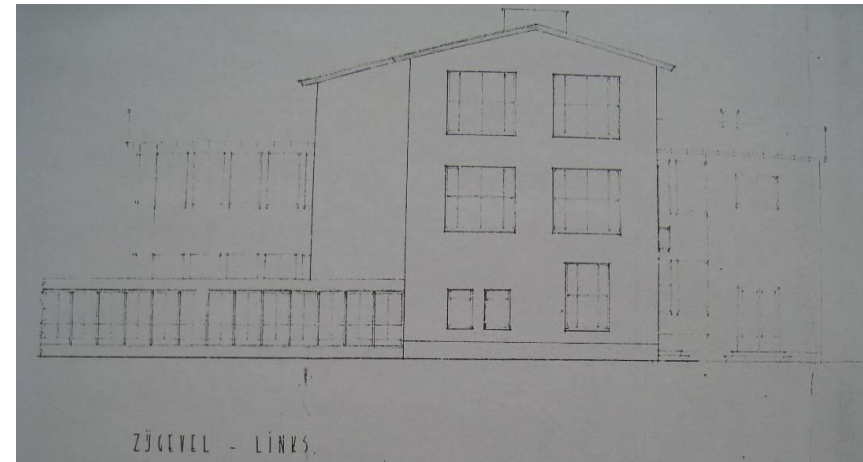
De fasering, voor zover duidelijk, is gevisualiseerd op de achter dit hoofdstuk gevoegde dateringsplattegronden.

4.2 De bouw van een nijverheidsschool voor meisjes

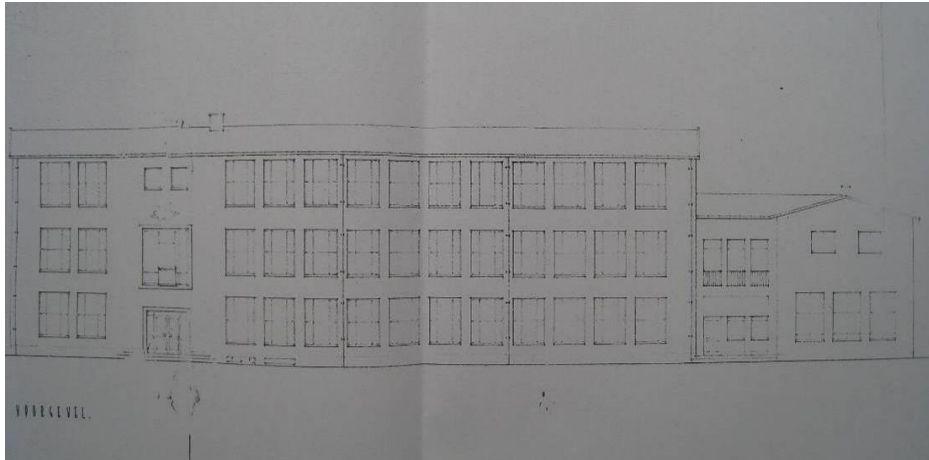
Zoals eerder al gezegd werd er op 10 september 1954 door het bestuur van de Johanna Marcus-Nijlandsschool vergunning aangevraagd voor de bouw van een nieuwe nijverheidsschool voor meisjes, met tien klaslokalen, een gymnastiekzaal én een kleuterklas.

Uit archiefmateriaal blijkt dat er al in 1953 nagedacht werd over de bouw van de school, maar dat er op sommige punten nog getwijfeld werd over de definitieve uitvoering. Zo laten bouwtekeningen uit 1953 een symmetrische voorgevelindeling en plattegrond zien en een anders gepositioneerd gymlokaal met kleuterklas. Op de definitieve geveltekeningen is bovendien de overblijfruimte aan de achterzijde van de school nog niet ingetekend. Deze is evenwel bij oplevering al aanwezig. Waarschijnlijk gaat het om een planwijziging die niet gedocumenteerd is.

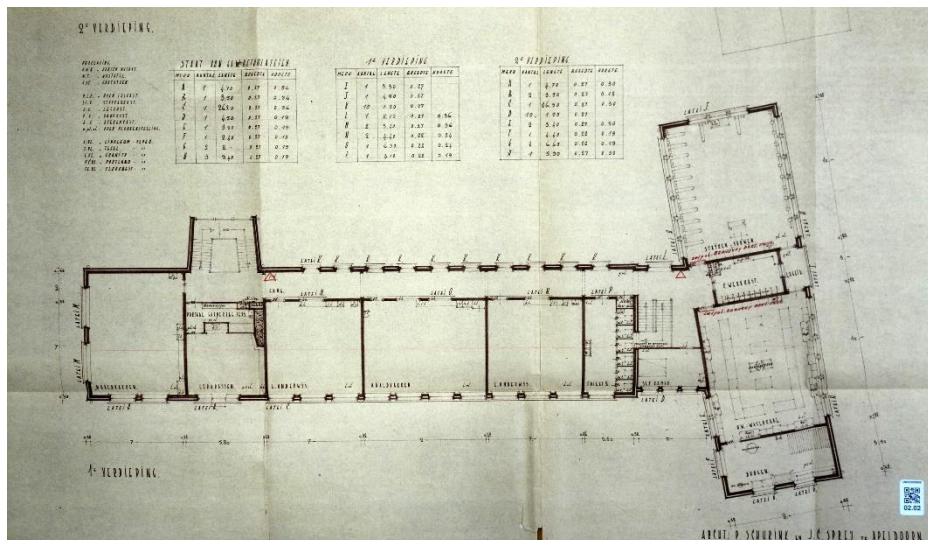
De school had een traditionele maar ook moderne uitstraling, met bakstenen gevels, zadeldaken en stalen vensterinvullingen. In het interieur betonnen trappen (afgewerkt met terrazzo), zwarte tegelvloeren met groene en witte accenten in trappenhuisen en gangen, op diverse plaatsen granito vloeren, houten paneeldeuren, granito dorpels en neuten en met stalen ramen gevulde binnenvensters.

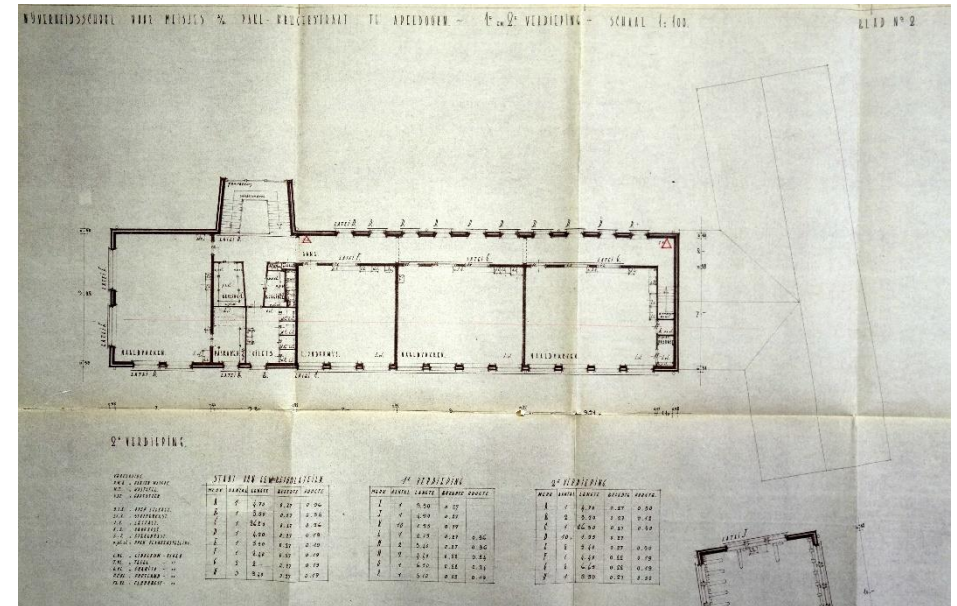
afb. 116 en 117 Linker zijgevel en achtergevel (hier nog zonder overblijflokaal) uit 1953 (GA 9110-9135)

afb. 118 Voorgevel uit 1953 (GA 9110-9135)

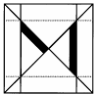

afb. 119 Plattegrond eerste verdieping 1953 (GA 9110-9135)

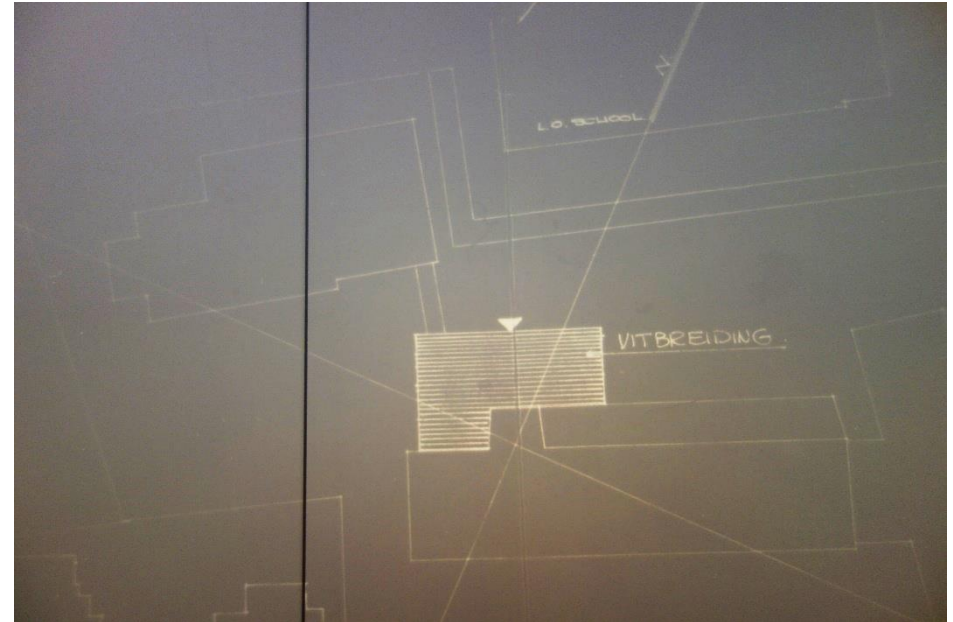
afb. 120 Plattegrond tweede verdieping in 1953 (GA 9110-9135)

4.3 Uitbreiding 1967

In 1967 breidde architect Schurink de school uit, waardoor de verbindingsgang in een op de achtergevel aansluitend bouwdeel verdween. Mogelijk is in deze periode ook de resterende verbindingsgang gemoderniseerd en werd waarschijnlijk ook de indeling van de natte ruimtes van het gymlokaal op punten gewijzigd. Tegelijkertijd werd een op de bovenverdieping gelegen naailokaal omgevormd tot een handenarbeidruimte. Uit deze periode dateren de zwart-wit gemêleerde tegelvloeren in zowel het schoolgebouw als het gymlokaal. Aan de hand van deze afwerkingen kan worden geconcludeerd dat de natte groepen aan de noordzijde van het gebouw ook in deze periode op punten gewijzigd zijn.

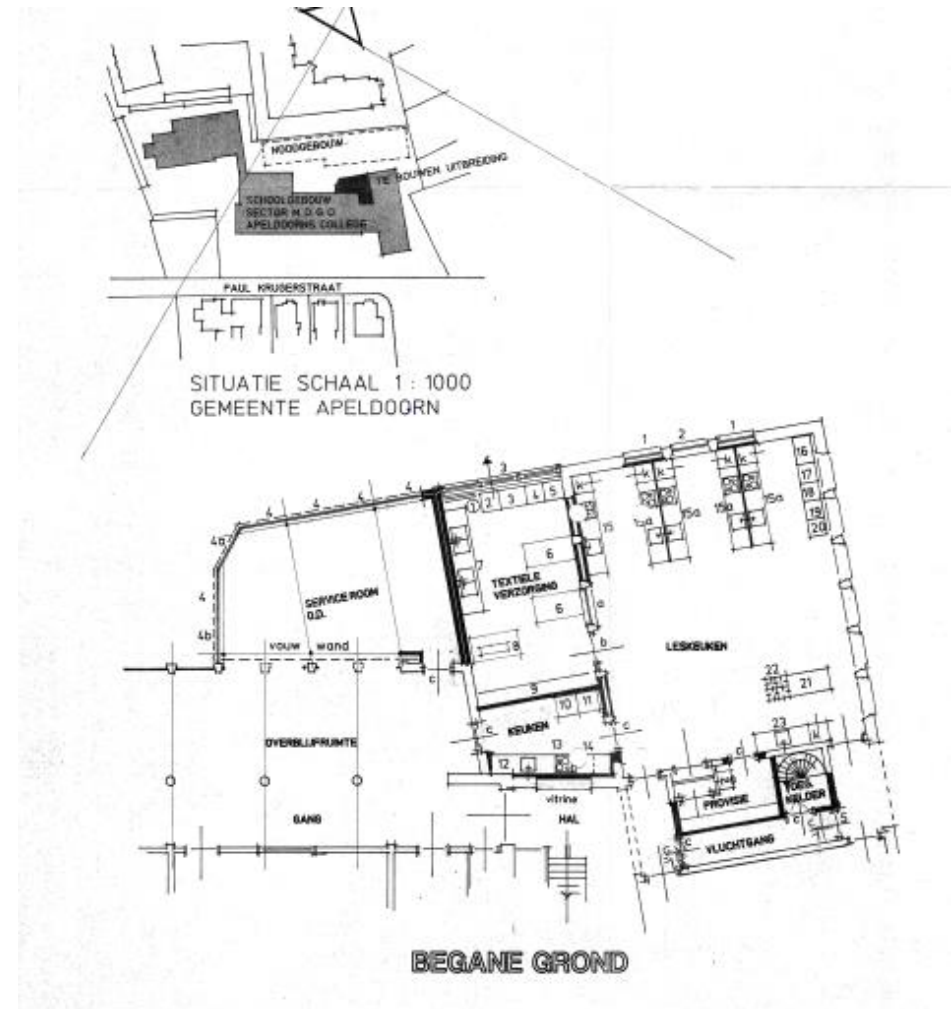
afb. 121 situatietekening van de uitbreiding in 1967 (CODA GA microfiche 182-1967)

4.4 Uitbreiding 1992

Afgezien van een verbouwing in 1992, waarbij er aan de achterkant van het hoofdgebouw nog een eenlaags uitbouw kwam te staan, is het authentieke karakter van de school vrij goed behouden gebleven.

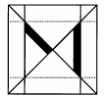
4.5 Functiewijziging in 2007

In 2007 zijn ten behoeve van de nieuwe functies enkele wijzigingen in het interieur aangebracht. Zo werden er voor het kinderdagverblijf een keukentje, toiletgroep voor kinderen en diverse slaapruimtes gerealiseerd op de begane grond. Vermoedelijk dateren de doorgangen in de tussenwanden van de klaslokalen ook uit deze periode.

afb. 122 Uitsnede van de nieuwe toestand in 1992 (gemeente Apeldoorn)

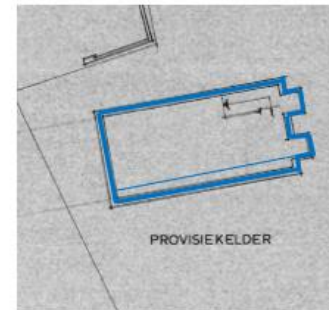
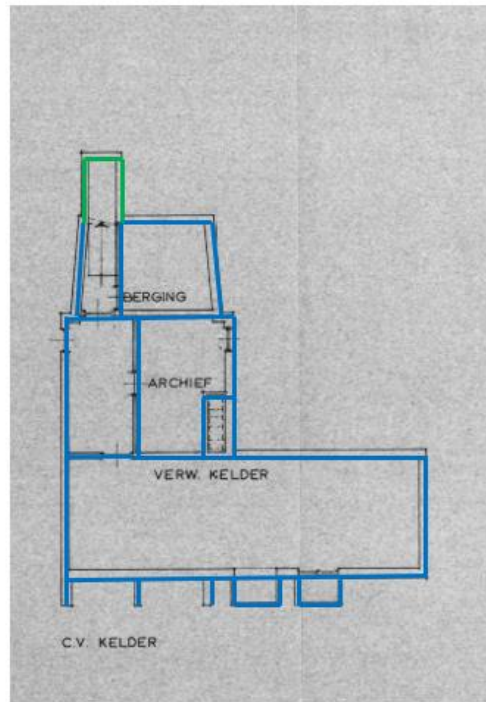

4.6 Dateringskaarten

Bouwhistorische verkenning
Bouwfaserings
Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- 1955-1957
- 1967
- ca. 1970-1990
- 1992 en later

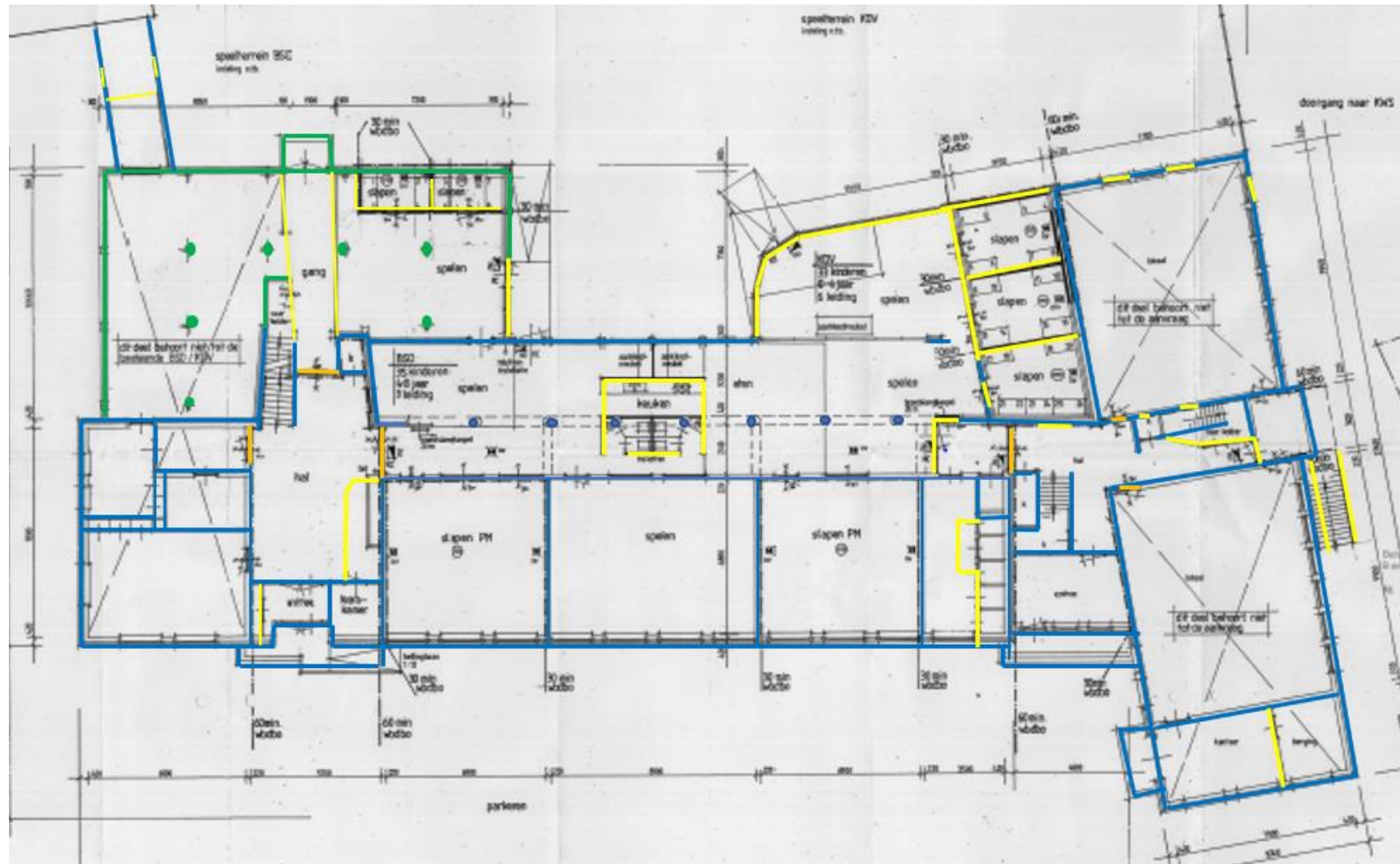

Kelders

Bouwhistorische verkenning
Bouwfaserings

Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- 1955-1957
- 1967
- ca. 1970-1990
- 1992 en later

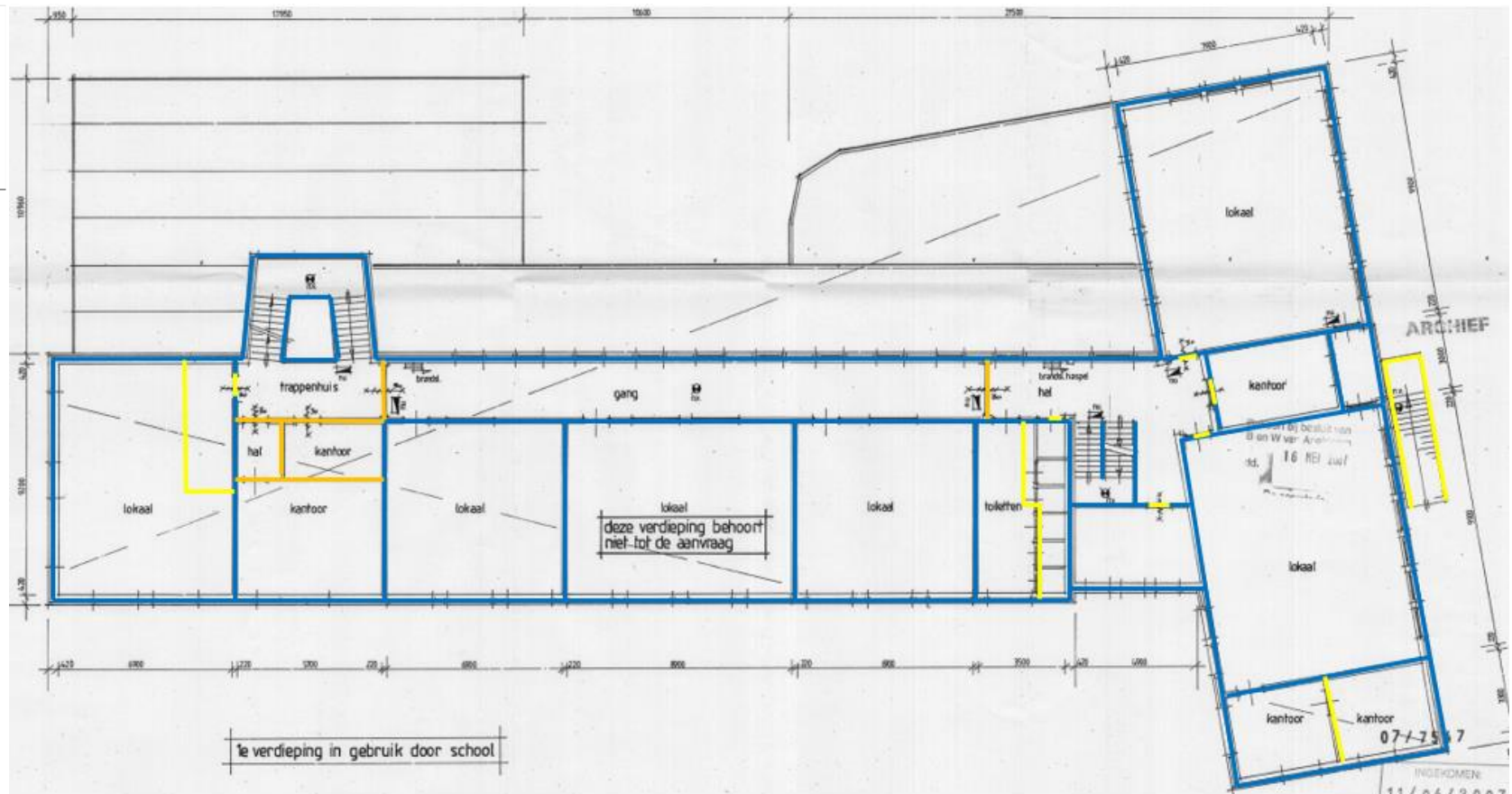
Begane grond

Bouwhistorische verkenning
Bouwfaserings
Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- 1955-1957
- 1967
- ca. 1970-1990
- 1992 en later

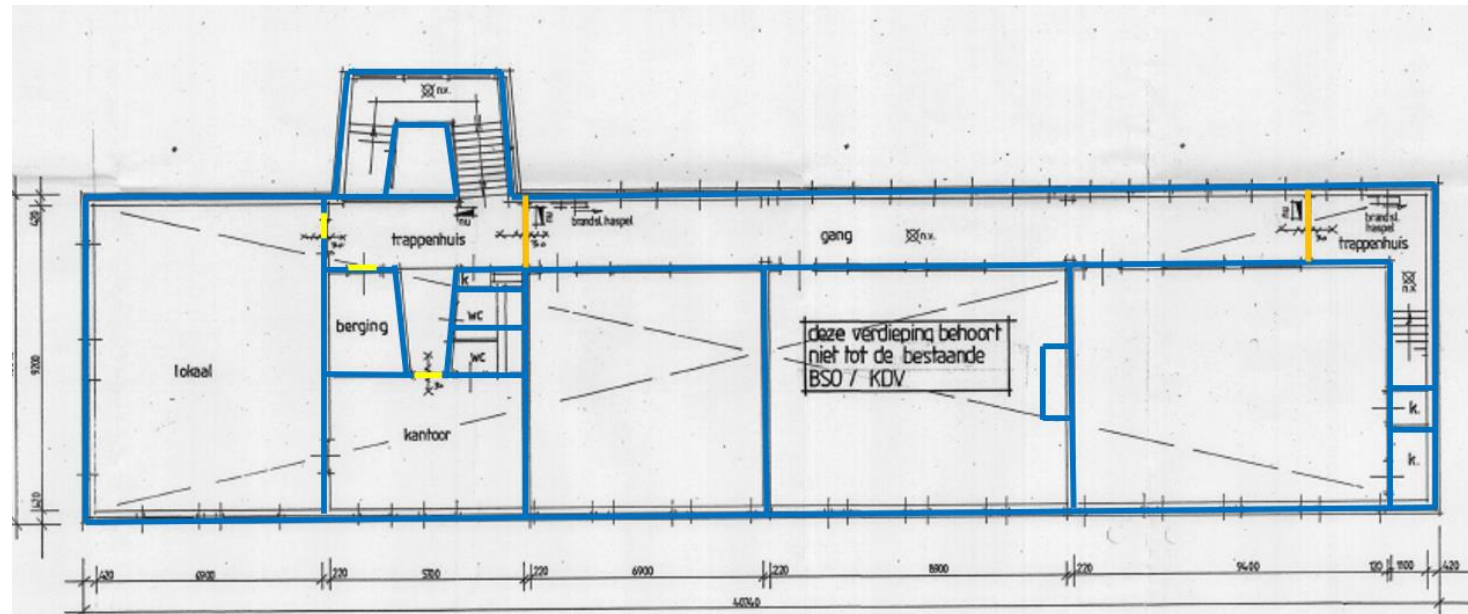

Eerste verdieping

Bouwhistorische verkenning
Bouwfaserings

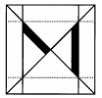
Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- 1955-1957
- 1967
- ca. 1970-1990
- 1992 en later

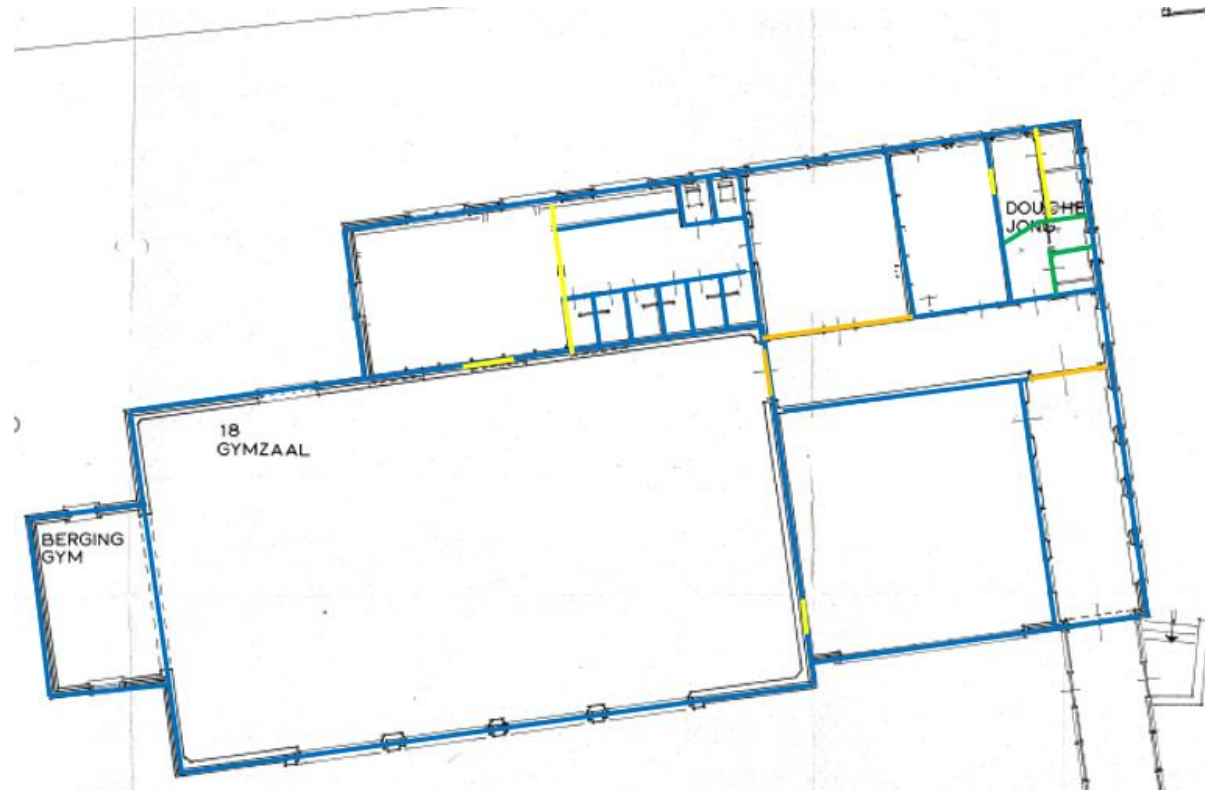
Tweede verdieping

Bouwhistorische verkenning
Bouwfasering
Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- 1955-1957
- 1967
- ca. 1970-1990
- 1992 en later

Gymzaal en kleuterklas

5 CULTUURHISTORISCHE WAARDENBEPALING

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt het gemeentelijk monument Paul Krugerstraat 7, schoolgebouw met gymlokaal, beoordeeld op de al dan niet aanwezige erfgoedwaarden. Allereerst omschrijven we de verschillende **bouw- en architectuurhistorische** waarden, de **ruimtelijke** waarden en de **(cultuur)historische** waarden en wordt ingegaan op aspecten als **zeldzaamheid** en **herkenbaarheid**. Daarbij wordt aangegeven in hoeverre deze waarden in hoge, dan wel positieve of indifferente zin aanwezig zijn of zelfs geheel ontbreken. De reeds in 2008 door ons geformuleerde waardenstelling in de redengevende omschrijving van het object dient hier als uitgangspunt. Deze is hier indien nodig, op basis van onze bevindingen naar aanleiding van deze bouwhistorische verkenning, aangepast en aangevuld.

Ten slotte verdiepen we de waardenbepaling van het pand met de getrapte waarderingsmethodiek (interne waardestelling), volgens de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009), van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Stichting Bouwhistorie Nederland, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en Rijksgebouwendienst.

5.2 Bouw- en architectuurhistorische waarden

De in 1955-1957 gebouwde voormalige huishoudschool aan de Paul Krugerstraat 7 is een uit- en inwendig in hoofdzaak goed bewaard gebleven voorbeeld van scholenbouw uit de wederopbouwperiode. Het door de Apeldoornse architect P. Schurink en diens Arnhemse collega J.C. Spreij ontworpen complex laat door de vormgeving in een zakelijk-traditionele trant op een goed herkenbare manier zien hoezeer de traditionalistische en modernistische ontwikkelingen op het gebied van de naoorlogse

architectuur naast elkaar bestonden en vaak ook samenvloeiden in een mengstijl (“shakehands”). Karakteristiek voor de onderhavige school is de ingetogen vormgeving met de nadruk op zorgvuldig in Vlaams verband gemetselde gevels, flauw hellende zadeldaken met een vrij brede overstek, en een vooral door daklijsten en vensterreeksen bepaald lijnenspel. In zijn opzet bleef het authentieke karakter goed behouden, zelfs de oorspronkelijke stalen ramen en deuren zijn nog aanwezig. Aan de achterzijde onderging het gebouw in 1967 en in 1992 enige uitbreiding maar de oorspronkelijke situatie bleef goed herkenbaar. Ook inwendig vond er enige modernisering plaats maar het complex wordt nog altijd gekenmerkt door een op het corridorsysteem gebaseerde indeling. Van belang zijn hier onder meer de originele trappenhuizen met ijzeren hekwerken en een voormalige overblijfruimte met kolommenreeks.

5.3 Ensemblewaarden / stedenbouwkundige waarden

Het object heeft stedenbouwkundige waarde als een opmerkelijk onderdeel van de gevarieerde bebouwing in de Parkenwijken, aan de rand van het Apeldoornse centrum. Hier neemt het ruim opgezette, vrijstaande schoolcomplex een opvallende positie in temidden van de voor een groot deel uit laat negentiende-eeuwse villa's bestaande bebouwing langs de Paul Krugerstraat. Weliswaar vormt het naoorlogse complex hier een ‘vreemde eend in de bijt’ maar de school laat zien hoe nieuwbouw eertijds binnen de bestaande structuren werd ingepast. Enerzijds accentueert de hoofdmassa van het complex door zijn lengtegevel het verloop van de Paul Krugerstraat. Anderzijds vormt de licht gérende zijvleugel uiterst rechts vanuit de haaks op deze straat aansluitende Catharina van Reesstraat een markante blikvanger die het oog verder leidt langs genoemde lengtegevel. Tezamen met het linksachter de school gelegen en deels vrijstaande gymnastiekgebouw met kleurterklas maakt het object deel uit van een waardevol ensemble.

5.4 Algemene historische waarde / gebruikshistorie

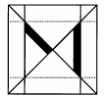
Als de voormalige voor het huishoudonderwijs bestemde Johanna Marcus-Nijlandsschool heeft het complex cultuurhistorische waarde. Het in 1957 als nieuwbouw van de in 1925 opgerichte huishoudschool in gebruik genomen gebouw was in de gemeente Apeldoorn jarenlang één van de belangrijkste scholen op het gebied van nijverheidsonderwijs voor meisjes. Als ‘moderne’ huishoudschool paste deze onderwijsinstelling in een ontwikkelingsproces waardoor het professionele huishoudonderwijs vanaf pakweg 1900 steeds meer was bevorderd. In Apeldoorn werd hierbij een belangrijke rol gespeeld door Johanna Marcus-Nijland die zich profileerde als een belangrijke voorvechtster voor de rechten en emancipatie van vrouwen en meisjes en één van de eerste vrouwelijke raadsleden was in Apeldoorn. De nieuwbouw van de door haar opgerichte en na haar dood naar haar genoemde school vormde een kroon op de historische ontwikkelingen waarin zij een grote rol had gespeeld. Alhoewel de school zijn oorspronkelijke functie en naam verloor vormt het complex nog altijd een belangrijke verwijzing naar de rol die door mevr. Marcus-Nijland is gespeeld en naar de historie van het huishoudonderwijs in Apeldoorn. In zijn opzet en vormgeving en de (oorspronkelijke) combinatie met een ruim overblijflokaal, een vrijstaande gymnastiekzaal en hieraan gekoppelde kleuterklas, weerspiegelt het complex de contemporaine ideeën over de uitvoering van een nijverheidsschool voor meisjes. Voor menige oud-leerling vertegenwoordigt de school een belangrijke herinneringswaarde.

5.5 Zeldzaamheid en herkenbaarheid

Mede door de vooraanstaande rol die Johanna Marcus-Nijland in Apeldoorn heeft gespeeld en haar betekenis voor de vrouwenemancipatie neemt de voormalige naar haar genoemde huishoudschool aan de Paul Krugerstraat een bijzondere positie in binnen het naoorlogse scholenbestand in de gemeente Apeldoorn. Van kunsthistorische waarde zijn de drie in en bij het gebouw bewaard gebleven kunstwerken van de hand van Frans

Coppelmans die een goed beeld geven van de beeldende en monumentale kunst uit de periode van de Wederopbouw. De thematiek van deze kunstwerken is een belangrijke verwijzing naar de oorspronkelijke functie van het gebouw, die ook in de huidige setting nog duidelijk herkenbaar is.

5.6 Getrapte waardestelling op onderdelen

5.6.1 Inleiding

In deze paragraaf volgt een getrapte interne waardestelling van de waardevolle onderdelen aan zowel interieur al exterieur. Daarbij worden de volgende waarden volgens de door de Stichting Bouwhistorie Nederland opgestelde richtlijnen gehanteerd (de bijbehorende kleuren corresponderen met de gebruikte gradaties in de waardenkaarten):

Hoge monumentwaarde (blauw)

Onderdelen en aspecten die van cruciaal belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object en de bouwhistorische en functionele ontwikkeling ervan.

Positieve monumentwaarde (groen)

Onderdelen en aspecten die van belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object en de bouwhistorische en functionele ontwikkeling ervan.

Indifferente monumentwaarde (geel)

Onderdelen en aspecten, die van relatief weinig belang zijn voor de structuur en/of betekenis van het object en de bouwhistorische en functionele ontwikkeling ervan.

De vanaf §5.2 en verder omschreven waarden vormen de basis voor de getrapte waardering.

5.6.2 Exterieur schoolgebouw

Hoge waarde

- Hoofdropzet als hoofdgebouw met zijvleugel en via een gang bereikbaar gymlokaal met kleuterklas, omtrek- en plattegrond, hoofd- en kapvormen;
- Dakbedekkingen (rubberoid);
- Gevelindeling van alle gevels van het schoolgebouw;
- Bakstenen gevels met subtiële detaillering zoals plint in ander metselwerk, wit geschilderde geveldelen, kalkstenen details, licht verzonken casementen en het overstek;
- De tegen en voor de voorgevel geplaatste kunstwerken van Coppelmans;
- De stalen hekwerken van het balkon (boven de hoofdentree) en Franse balkons op de eerste verdieping;
- Alle oorspronkelijke, stalen vensterinvullingen, ramen en deuren met tegellekdorpels;
- De bordessen en de materialisering van deze bordessen voor de hoofdingang (met uitzondering van de rolstoelhelling), de secundaire ingang en de toegang tot de zijvleugel in de voorgevel. Tevens het bordes en balkon met stalen hekwerk (met uitzondering van de later aangebrachte brandtrap met bordes) in de oostelijke zijgevel van de oostelijke vleugel;
- De gevel met betonnen raster van het overblijflokaal aan de achterzijde van de school.

Positieve waarde

- De hoofd- en kapvorm van de uit 1967 daterende aanbouw tegen de achtergevel en de hoofdvorm van het in die periode sterk gewijzigde restant van de verbindingsgang tussen de school en het gymlokaal;

- De gevelindeling van het hiervoor genoemde bouwdeel uit 1967 en de materialisering en indeling van deze gevels, met uitzondering van de deur met gekoppeld venster in de oostelijke gevel.

Indifferente waarde

- De in 1992 gerealiseerde eenlaags uitbouw tegen de achtergevel van de school;
- Dichtzetting van een venster in de oostelijke gevel van de oostelijke vleugel en de dichtzetting van vensters in de achtergevel van de oostelijke vleugel;
- De toegang met gekoppeld venster in de oostelijke zijgevel van de in 1967 gerealiseerde uitbouw tegen de achtergevel van de school;
- De brandtrap tegen de oostelijke zijgevel van de oostelijke vleugel;
- De rolstoelhelling bij de hoofdentree van het schoolgebouw.
- De aanwezige zonwering.

5.6.3 Interieur schoolgebouw

Hoge waarde

- Tot de oorspronkelijke opzet behorende indeling van deze corridor-school met links uit het midden een representatieve entree en trappenhuis en rechts uit het midden een secundaire toegang met trappenhuis, leslokalen aan de voorzijde met een gang aan de achterzijde, en twee lokalen en een tussenruimte in de dwars geplaatste oostelijke vleugel. ;
- De inwendige constructie van het gebouw met betonnen fundering, bakstenen spouwmuren, betonnen verdiepingsvloeren en grenen kapconstructie;
- De op de bovenste verdieping achter de systeemplafonds vermoedelijk nog aanwezige stucplafonds op steengas;
- De uit de bouwtijd daterende tegelvloeren (zwarte tegels met groene en witte accenten en de rood gevlamde tegelvloer in het overblijflokaal) met bij behorende detaillering als plinten;

- De uit de bouwtijd daterende granito dorpels en neuten in de binnendoorgangen;
- De uit de bouwtijd daterende binnenvensters met stalen invullingen;
- De uit de bouwtijd daterende granito vloeren met bijbehorende plinten;
- De uit de bouwtijd daterende emailen stuclambriseringen;
- De uit de bouwtijd daterende afwerking en detaillering van de trappen (terrazzo, ijzeren hekwerken met houten leuningen);
- Alle oorspronkelijke deurkozijnen en oorspronkelijke houten paneeldeuren;
- De vaste kasten met houten paneeldeuren;
- De betonnen kolommen in het interieur van de overblijfruimte op de begane grond;
- De oorspronkelijke betegelde vensterbanken, door het hele gebouw heen;
- Het keramische kunstwerk van Coppelmans in de entreehal.

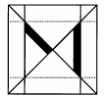
Positieve waarde

- De inwendige constructie met stalen I-profiel staanders in de uitbouw uit 1967;
- De afwerking van het plafond van de uitbouw uit 1967 met houten schroten;
- De in opzet nog herkenbare achteruitgang in het secundaire trappenhuis.
- De in de gang van de uitbouw uit 1967 en de in het restant van de verbindingsgang aanwezige tegelvloer (zwart-wit gemêleerd).

Indifferente waarde

- De systeemplafonds;
- De linoleumvloeren;
- De jongere afwerkingen van diverse toiletruimtes;
- De scheidingswand tussen ruimte 0.24 en 0.25 en de scheidingswand tussen 1.13 en 1.14;

- De huidige indeling van de uitbouw uit 1967;
- De receptie rechts in de entreehal;
- De vitrine in de oorspronkelijke achteruitgang in het secundaire trappenhuis;
- De later aangebrachte doorgangen in de tussenwanden van de klaslokalen op de begane grond. Let op: hierin geplaatste houten paneeldeuren hebben een hoge waarde;
- Alle overige recente toevoegingen, afwerkingen en wijzigingen uit 1992 en jonger.

5.6.4 Exterieur gymlokaal met kleuterklas

Hoge waarde

- Omtrek en plattegrond en hoofd- en kapvorm;
- Dakbedekking (rubberoid);
- Gevelindeling van alle gevels;
- Bakstenen gevels met subtiële detaillering zoals plint in ander metselwerk, wit geschilderde geveldelen, kalkstenen details, licht verzonken casementen en het overstek;
- Alle oorspronkelijke kozijnen, stalen ramen en deuren;
- Het bordes voor de stalen pui van het kleuterklasje, met uitzondering van de rolstoelhelling.

Positieve waarde

- Geen;

Indifferente waarde

- De rolstoelhelling voor het bordes voor de stalen pui van het kleuterklasje;
- De rolluiken voor de vensters van het gymlokaal (zuidgevel).

5.6.5 Interieur gymlokaal met kleuterklas

Hoge waarde

- De nog herkenbare oorspronkelijke indeling met gang, kleuterklas, gymzaal en natte ruimtes en bergingen;
- Zwarte tegelvloer met groene en witte accenten en bijbehorende plint in de gang (G.2 en G.4);
- De oorspronkelijke binnenvenster met stalen invullingen;
- Oorspronkelijke houten paneeldeuren;
- De uit de bouwtijd daterende granito vloeren, dorpels en neuten;
- De uit de bouwtijd daterende houten paneeldeuren;
- De intacte douchecabines en toiletruimte (in opzet en afwerking) in ruimte G.9;
- De granito (voeten)wasbak in ruimte G.9;
- De intacte toiletruimte in G.8;
- De houten plafondafwerking in de gymzaal (G.5).

Positieve waarde

- De afwerking van de toiletten in ruimte G.6 (vloeren en wanden);
- Gevelindeling van alle gevels;
- Bakstenen gevels met muurankers;

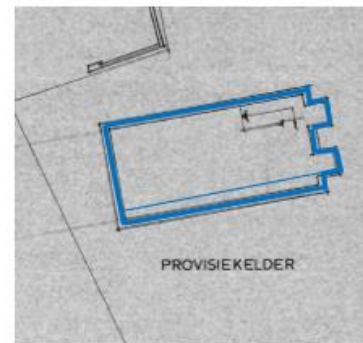
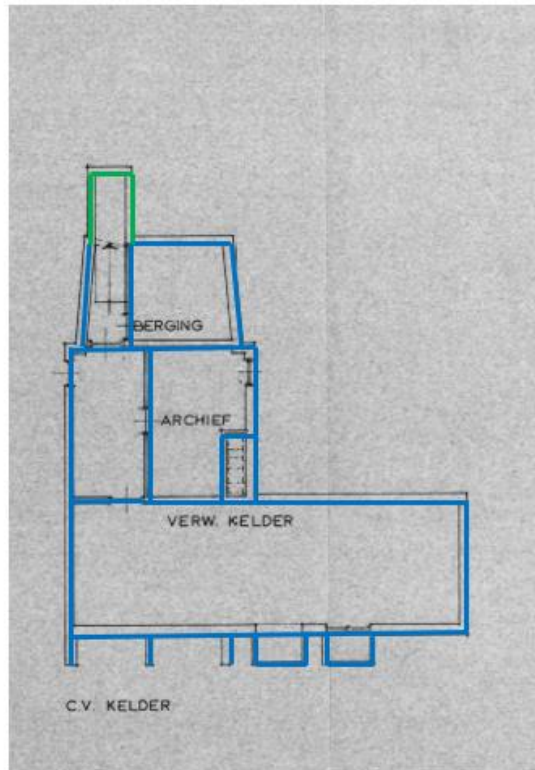
Indifferente waarde

- De scheidingswand met toegang tussen ruimte G.8 en G.4;
- De scheidingswand tussen G.9 en G.10;
- De jongere vloerafwerkingen in G.3, G.5, G.8 en G.10;
- Het systeemplafond in het gymlokaal (G.5);
- De douchecabines in G.7;
- De later gerealiseerde doorgang tussen ruimte G.3 en G.5;
- Alle niet uit de bouwtijd daterende binnendeuren
- Alle overige recente toevoegingen, afwerkingen en wijzigingen uit 1992 en jonger.

5.7 Waarderingskaarten

Bouwhistorische verkenning
Waardering
Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Storend

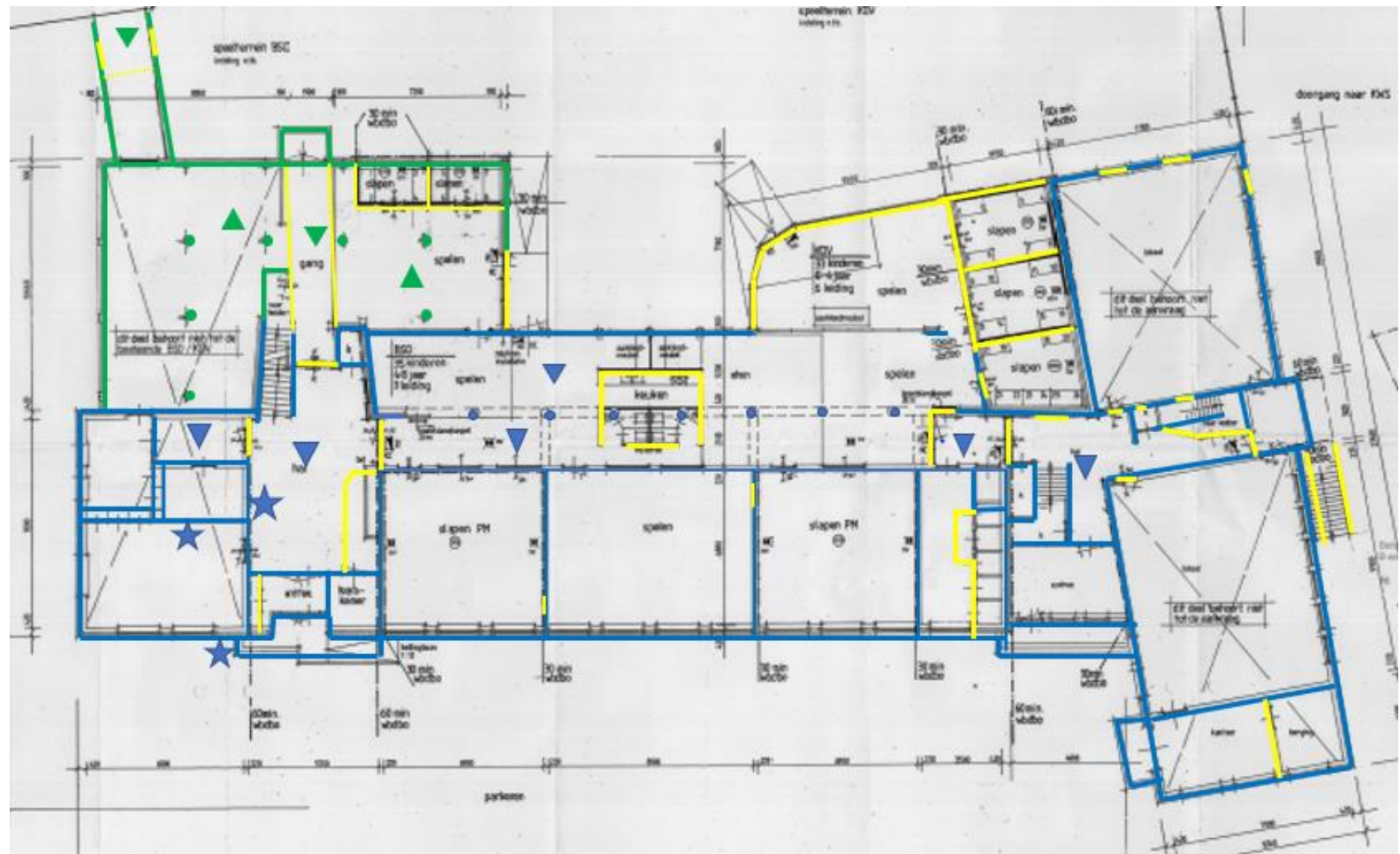
Kelders.

Bouwhistorische verkenning
 Waardering
 Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

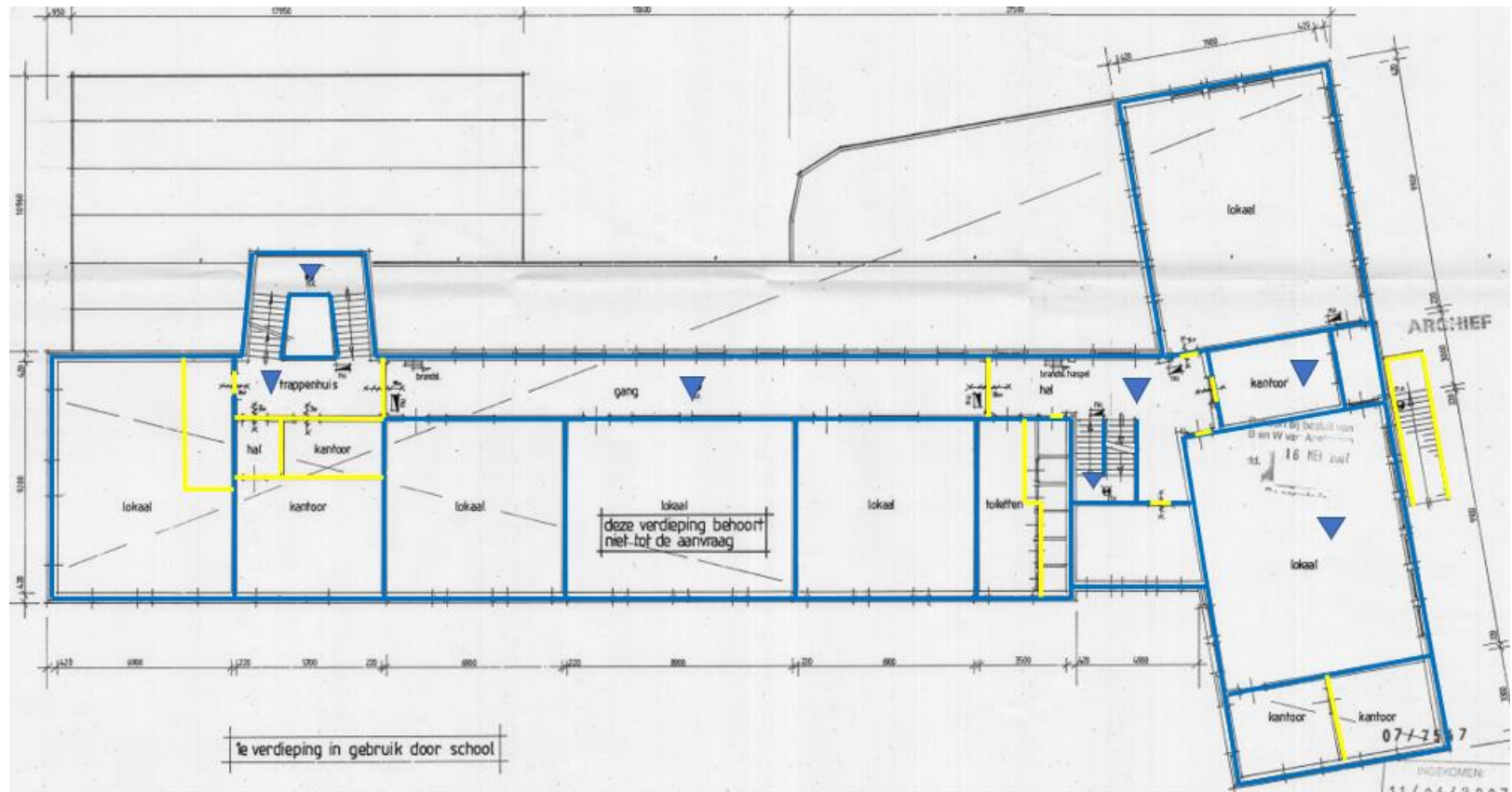
- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Storend

Begane grond, $\triangle$ = plafond, ∇ = vloer, $\star$ = bijzonder element

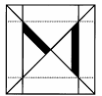
Bouwhistorische verkenning
 Waardering
 Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Storend

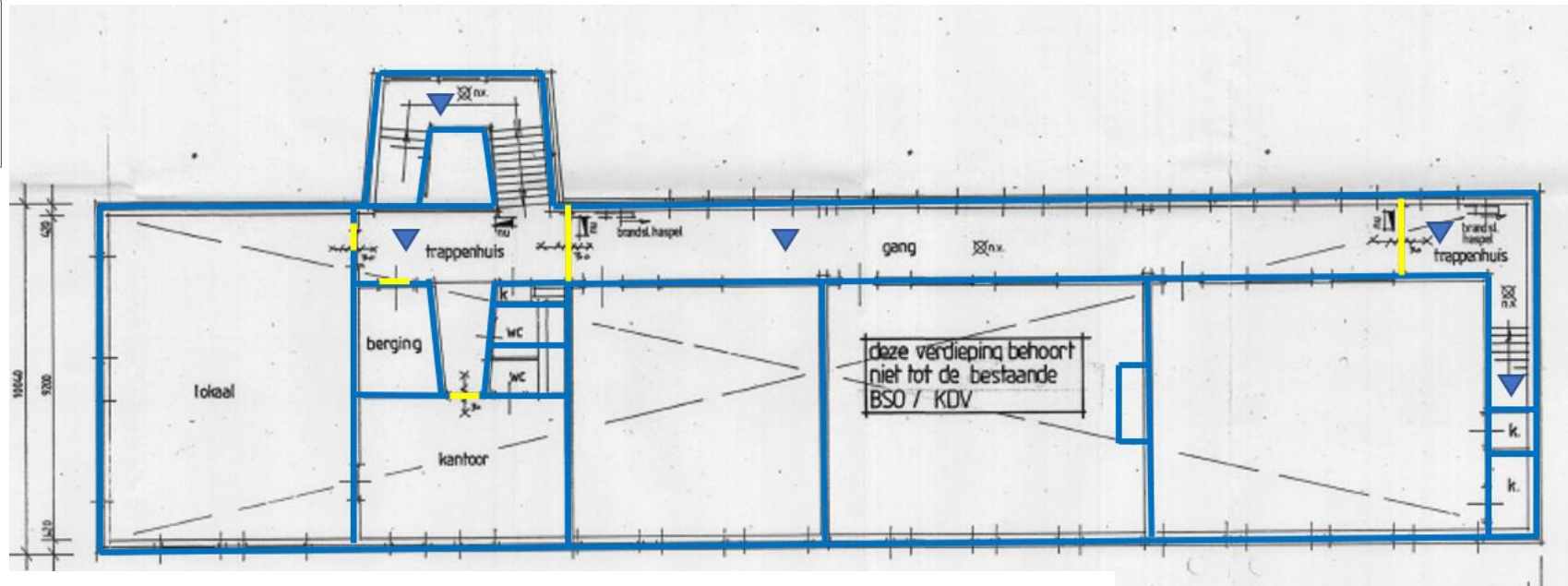
Eerste verdieping, $\triangle$ = plafond, ∇ = vloer,

Bouwhistorische verkenning
Waardering
Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

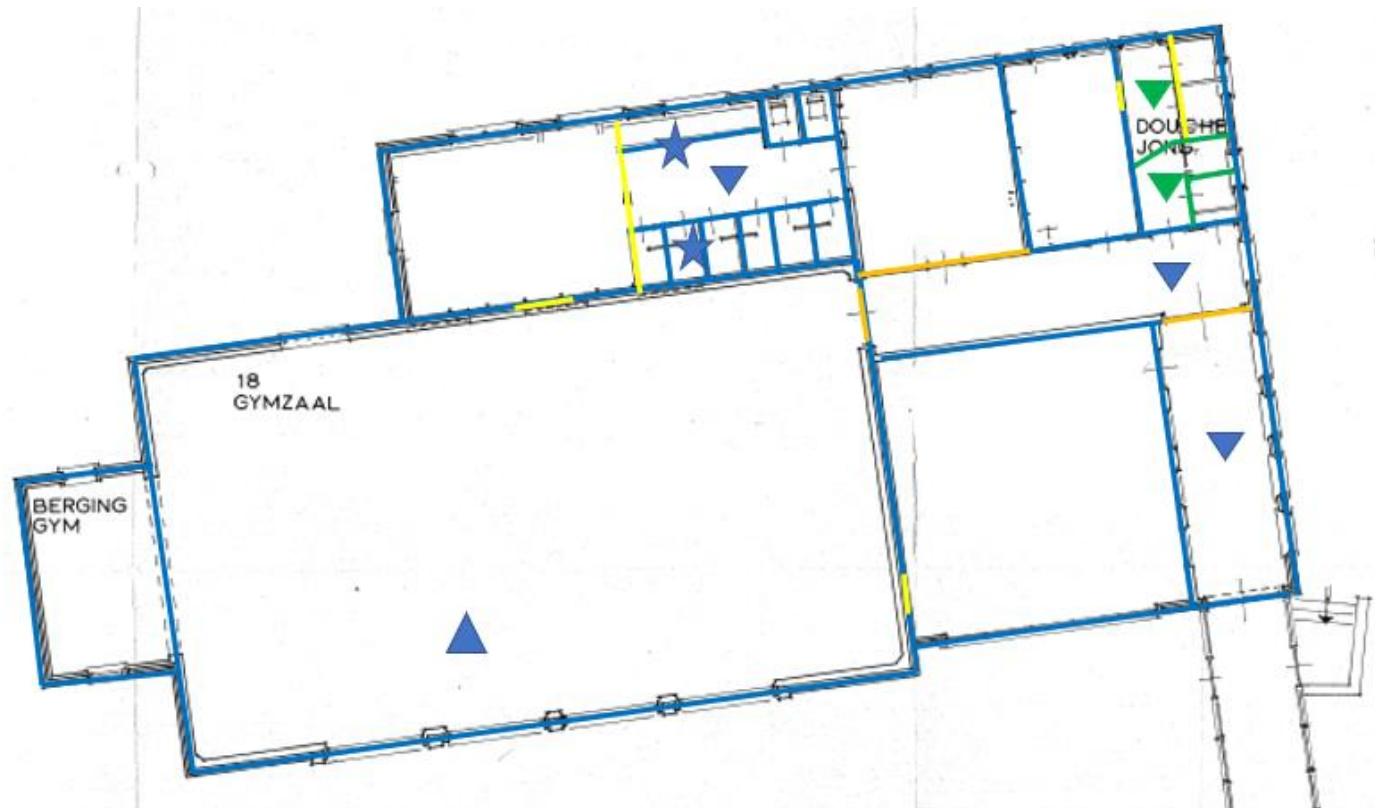
- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Storend

Tweede verdieping, $\triangle$ = plafond, ∇ = vloer

Bouwhistorische verkenning
 Waardering
 Paul Krugerstraat 7, Apeldoorn

- Hoge waarde
- Positieve waarde
- Indifferente waarde
- Storend

Gymzaal en kleuterklas, $\triangle$ = plafond ∇ = vloer, $\star$ = bijzonder element

6 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

6.1 Conclusie

In de bouwhistorische verkenning is gebleken dat het schoolgebouw met gymlokaal en kleuterklas (gemeentelijk monument) over het algemeen een hoge monumentwaarde vertegenwoordigd. Zowel het schoolgebouw als het gymlokaal met kleuterklas verkeren in een vrij gave oorspronkelijke staat. De oorspronkelijke verbindingsgang tussen het schoolgebouw en de gymzaal is (zij het in vormgeving en materialisering sterk gewijzigd) nog duidelijk herkenbaar en geeft een goed beeld van het oorspronkelijke concept.

De uitbreiding uit 1967 is met zorg vormgegeven; modern maar passend bij het traditionele karakter van het schoolgebouw. De ingrepen uit deze periode zijn nog duidelijk herkenbaar in het interieur en exterieur.

In de periode 1970 – 1990 zijn er diverse ondergeschikte, niet in de bronnen gedocumenteerde wijzigingen uitgevoerd. Deze hebben in de dateringskaarten een oranje kleur gekregen. Het gaat hier veelal om vernieuwde binnendeuren in een oorspronkelijke opening, of nieuw geplaatste binnenwandjes.

In de scheidingsmuren tussen de klaslokalen op de begane grond zijn niet oorspronkelijke doorgangen aanwezig. Deze bevatten evenwel hergebruikte oorspronkelijke paneeldeuren, afkomstig van elders uit het schoolgebouw.

6.2 Aandachtspunten bij transformatie en instandhouding

In zowel het schoolgebouw als het gymlokaal met kleuterklas zijn diverse jongere vloer- en plafondafwerkingen aanwezig. Het is zeer aannemelijk dat er achter en onder deze jongere afwerkingen nog oorspronkelijke

afwerkingen schuil gaan die eveneens een hoge waarde hebben. Mogelijk komen deze tijdens werkzaamheden ten behoeve van de transformatie aan het licht. Dergelijke oorspronkelijke afwerkingen dienen zoveel mogelijk behouden te blijven.

Verder wordt het uitvoeren van een kleurhistorische verkenning voor zowel het exterieur (ramen, deuren en kozijnen) als het interieur (ramen, deuren, kozijnen) aanbevolen. Een dergelijk onderzoek kan inzicht geven in de oorspronkelijke kleurstelling, zodat bij het uitvoeren van nieuw schilderwerk de oorspronkelijke sfeer van het gebouw beter benaderd en benadrukt kan worden.

7 BRONNEN EN LITERATUUR

Scheen, P.A., *Lexicon Nederlandse beeldende kunstenaars 1750-1950*, s-Gravenhage 1970

Beeldbank gemeentearchief Apeldoorn (CODA)

Bouwtekeningen en correspondentie in gemeentearchief Apeldoorn (CODA)

Boersma, T. & Verstegen, T. (red.), *Nederland naar school. Twee eeuwen bouwen voor een veranderend onderwijs*, Rotterdam 1996

Es, E. van, *Apeldoorn. Naoorlogse architectuur*, Apeldoorn 2004

Griffioen, A., & Hugenholtz, E., *Twee fietsroutes langs kunstwerken in N.W. Apeldoorn*, Apeldoorn 2002

Meijel, L. van, e.a., *Scholen. Categorieel onderzoek wederopbouw*, in opdracht van het Projectteam Wederopbouw van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 2003

Monumenten Advies Bureau, *Gemeente Apeldoorn. Quickscaninventarisatie naoorlogs erfgoed. Categorie: onderwijsgebouwen*, onderzoek in opdracht van de gemeente Apeldoorn, afdeling Stedebouw en Cultuurhistorie, Nijmegen 2007

Monumenten Advies Bureau, *Redengevende omschrijving gemeentelijke monument Paul Krugerstraat 7 te Apeldoorn*, 2008

Nijhof, Wim H., *Van 't Loe tot La Tour*, Apeldoorn z.j.

Rademakers-Wolf, N.M.J., Johanna Marcus-Nijland. 1869-1935, raadslid gemeente Apeldoorn en Gelders statenlid, in: Wissing, P.W. van e.a. (red.), *Biografisch Woordenboek Gelderland*, deel 1, Hilversum 1998, p. 63-64

